

RAPPORT - SAMSVAR MELLOM BESKRIVELSEN AV STUDENTENES LÆRINGSUTBYTTE OG EKSAMENSOPPGAVER I EMNENE RETTERGANG, STRAFFERETT, ERSTATNINGSRETT OG TINGSRETT ÅRENE 2015-16 TIL 2019-20.

1. INNLEDNING

Vi er engasjert av juridisk fakultet ved UiB som eksterne fagfeller for masterprogrammet i rettsvitenskap. Som eksterne fagfellene skal vi hvert år gjøre en vurdering av et aspekt ved masterprogrammet som fakultetet velger å få evaluert. Inneværende år har studieutvalget bedt oss vurdere om det er en god sammenheng mellom læringsmål og prøvingen på studieprogrammet.

Vi har fått slik bestilling:

Er det samsvar mellom emnenes beskrivelse av studentenes kvalifikasjoner ved avslutningen av emne (læringsutbytte) og eksamensoppgavene som blir gitt?

Vi ber sensorene evaluere eksamensoppgaver og sensorveiledninger opp mot det enkelte emnes læringsutbyttebeskrivelse. Sensorene må da gjennomgå eksamener og sensorveiledninger over ganske mange år i de emnene som blir vurdert. De må også se hen til om det er deler av læringsutbyttet som blir prøvd og sertifisert gjennom det obligatoriske arbeidet i emnet.

I arbeidet kan sensorene selv i samråd med studiedekanen velge ut fire emner på 1.-4. studieår, under følgende forutsetninger:

- Emnene må ha skoleeksamen
- Emnene må videreføres på ny studieordning
- Forprøvene skal ikke vurderes

Studiedekan og sensorene blir sammen enige om hvor mange års eksamener og veiledninger som skal gjennomgås for hvert emne.

Fakultetet skaffer til veie alt skriftlig materiale som sensorene trenger for å gjennomføre vurderingen.

I samråd med studiedekan Magne Strandberg har vi valgt ut følgende emner:

- JUS 122 Skadebot (erstatningsrett)
- JUS 124 Tingsrett
- JUS 241 Strafferett
- JUS 242 Rettergang

Vi ble videre enige om å gjennomgå til sammen 5 år med oppgaver, fra og med studieåret 2015-16 og til og med studieåret 2019-2020. Hvert år har vi gjennomgått oppgavene og sensorveiledningene gitt til eksamen og til kont eksamen, samt den obligatoriske kursoppgaven. Vi har manglet noen sensorveiledninger uten at det har hatt noen betydning for oppdraget.

Det overordnede spørsmålet i bestillingen er om det er samsvar mellom læringsutbytte som er beskrevet innenfor de aktuelle emnene og summen av eksamensoppgavene og de obligatoriske oppgavene studentene har fått.

Forventet læringsutbytte er inntatt i emnebeskrivelsen for hvert enkelt fag. Læringsmålene er konkret utformet for hvert fag, men har noen fellestrekk. Alle er sammensatt av tre elementer: Kunnskap, Ferdigheter og Generell kompetanse.

Læringsmålene for kunnskap har vi vurdert ved å sammenholde emner/fagområder angitt under kunnskapskravet i emnebeskrivelsen med emner som er dekket av eksamensoppgavene (eksamen og kont eksamen) og de obligatoriske kursoppgavene. Særlig har vi lagt vekt på å avdekke om læringsmålene forutsetter krav til kunnskap innen emner/fagområder som oppgavene ikke dekker.

Når det gjelder læringsmålene knyttet til ferdigheter, har vi først og fremst sett på om oppgavene har en form som gjør dem egnet til å avdekke om studentene har de ferdighetene som er beskrevet under læringsmålene.

Evalueringen av læringsmålet for generell kompetanse er basert på en samlet og mer overordnet vurdering av oppgavene sammenholdt med de konkrete kravene i læringsmålet innen hvert emneområde.

I tillegg har vi innenfor enkelte emner tillatt oss å formidle noen synspunkter som muligens ligger litt på siden av bestillingen, men som har kommet opp underveis i arbeidet og i våre diskusjoner.

For å effektivisere skrivearbeidet har vi ført i pennen hver våre deler av rapporten. Dette har medført at rapporten er forfattet delvis på svensk og norsk.

I forsettelsen gjennomgår og evaluerer vi hvert emne i punktene 2 – 5. Punkt 6 inneholder våre avsluttende synspunkter.

2. STRAFFERETT

2. 1 Kunnskapsmål

Med utgangspunkt i ämnesbeskrivningen från och med HT 16 är kunnskapsmålen, med ändringar från och med H19:

a) strafferettens begrunnelser

b) hovedtrekkene ved forholdet mellom strafferetten og statsforfatningsrett og folkerett, herunder menneskerettigheter

c) de alminnelige vilkårene for straffansvar, slik som

ci) krav om en kriminalisert gjerning, inkludert krav til forsett eller uaktsomhet, reguleringen av medvirkning og forsøk og straffelovgivningens geografiske rekkevidde (det som gjelder geografisk rekkevidde kom inn i 2016-17)

cii) rettferdiggjøringsgrunner, særlig nødverge og nødrett,

ciii) unnskyldningsgrunner, særlig utilregnelighet og rettsvillfarelse

civ) andre grenser for straffansvaret, særlig prinsippene for hva som utgjør én eller flere forbrytelser

d) Tolkning og anvendelse av straffebud, med særlig vekt på reglene i straffeloven om:

div) Tortur (§§ 174-175) Dette kunskapsmål forsvann H19.

dv) Narkotikaovertrедelser (§§ 231-232) Dette kunskapsmål forsvann H19.

di) Voldslovbrudd mv. (§§ 271-282). Fr o m H19 Voldsforbrytelser §§ 271-283.

diii) Vinningslovbrudd og lignende krenkelser av eiendomsretten (§§ 321-346). Dette kunskapsmål ändrades fr o m H19 till *Allmenne formuesforbrytelser* (§§ 321-331, 351-353, 371-374).

dvi) Bedrageri (§§ 371-374). Dette kunskapsmål gick upp i **diii)** H19.

dii) Seksualforbrytelser (§§ 291-308). Dette kunskapsmål infördes H19.

e) Hovedtrekkene i reaksjonssystemet, reglene om idømmelse av den enkelte reaksjon og valget mellom reaksjonene samt utmåling av straff

2. 2 Examinationsoppgifter och kunskapsmål

2015-16

Hemskrivningen 25. september inneholder en tillämpningsoppgift. Scenario: Inførsel av narkotikafrö (ej med i mål), narkotika x 4 inkl försök och medverkan, våldsbrott, underlåtenhetsbrott.

Uppgiften anknyter till delmålen dv), di), ci)x2 (försök och medverkan). Såvitt kunnat ses, föreligger inte kunskapsmål som täcker inførsel av frön i strid mot matlova eller underlåtenhetsbrott.

Examinationen 6. november. Tillämpningsuppgift. Kontext: narkotika, våld, stöld, skadeverk av kokain. Examinationen anknyter till de specifika målen di), dv), diii) samt det övergripande civ) . Skadeverkan genom ödeläggelse av kokain § 351, ej med i kunskapsmål.

Kont. examination 8. augusti: Detta är en tillämpningsuppgift, men av något annorlunda karaktär. Det presenteras ett scenario och stud ombeds att göra en straffbarhetsbedömning samt om hur många överträdelser det är fråga om.

Kont. examinationen anknyter till dvi), diii)x3. Olaga intrång täcks inte av kunskapsmålen.

Sammantaget: Under året gavs sammanlagt tre tillämpningsuppgifter straffrätt. Ingen teoretisk uppgift gavs. Uppgifterna anknyter till kunskapsmålen dv) narkotika i två uppgifter, di) våldsbrott i två uppgifter, diii) förmögenhetsbrott i tre uppgifter, ci) (försök och medverkan) samt civ) straffansvarets gränser i två uppgifter (ålder och gärning). Det förekommer tre tänkbara brott för vilka det är oklart om det finns stöd i de särskilda kunskapsmålen.

2016-17

Hemskrivningen 23. september innehåller en tillämpningsuppgift. Kontext: misshandel i nära relationer, narkotika, medverkan, försök och organiserad kriminalitet. Uppgiften anknyter därför till målen di), dv), ci) (medverkan och försök). Det framgår inte att reglering om organiserad kriminalitet ingår i kunskapsmålen.

Examen 11. november: Tillämpningsuppgift. Kontext: dataintrång, försök, bedrägeri, misshandel, medverkan, kroppsskada. Uppgiften anknyter till ci) (försök och medverkan), dvi) bedrägeri, och di). Dataintrång verkar inte täckas av de särskilda kursmålen.

Kont. examen 7. augusti: Tillämpningsuppgift. Kontext: Dråp, försök, framkallande av fara för allmänheten, stöld, olovligt brukande, medverkan till grov skadeverkan.

Uppgiften anknyter till di), ci) (försök), diii). Framkallande av fara för allmänheten § 355 är ej med i kunskapsmålen och försök till grov skadeverkan § 352 kom med först 2019.

Sammantaget: Under året gavs tre tillämpningsuppgifter i straffrätt. Uppgifterna täcker kunskapsmålen dv) narkotika, di) våldsbrott x 3, diii) förmögenhetsbrott, dvi) bedrägeri och ci) (försök och medverkan).

2017-18

Hemskrivningen 22. september innehåller en tillämpningsuppgift. Kontext: Skadegörelse, hot kroppskränkning, kroppsskada, narkotika, försök, medverkan.

Uppgiften anknyter till målen diii), di), dv), ci) (försök och medverkan). Olaga hot täcks inte av de särskilda kunskapsmålen.

Examen 10. november: Tillämpningsuppgift. Kontext: Stöld, medverkan, pengatvätt, bedrägeri, narkotika, rättfärdighandegrund.

Uppgiften anknyter till målen diii) ci) (medverkan), diii), dvi), di), dv), samt cii) (provocerad).

Kont. examen 6. augusti: Tillämpningsuppgift. Kontext: stöld, kroppskränkning, kroppsskada, medverkan, xenofobi.

Uppgiften anknyter till målen diii), di), ci).

Sammantaget: Under året gavs tre tillämpningsuppgifter. Dessa täckte kunskapsmålen dv) narkotika, x 2, di) våldsbrott x 3, diii) förmögenhetsbrott x 3, dvi) bedrägeri, ci) x 2 (försök och medverkan) samt cii) rättfärdigande.

2018-19

Hemskrivningen 21. september innehåller en tillämpningsuppgift. Kontext: Vållande av kroppsskada, stöld, inbrott, narkotika, kroppskränkning, nödvärn.

Uppgiften anknyter till målen di), a), diii), dv), cii).

Examen 9. november: En tillämpningsuppgift och en teoretisk uppgift. Kontexten i tillämpningsuppgiften: Bedrägeri, kroppskränkning, kroppsskada. Teorifrågan: döma omyndiga till fängelse.

Uppgifterna anknyter till målen dvi), di) samt c) (allmänt) och e) allmänt.

Kont. examen 5. augusti: En tillämpningsuppgift och en teoretisk uppgift. Kontext: misshandel, försök, misshandel i nära relation. Den teoretiska uppgiften: olovligt angrepp och relation till nödrätt och självtäkt.

Uppgifterna anknyter till målen di), ci)x2, cii)x2.

Sammantaget: Under året gavs tre tillämpningsuppgifter och två teoretisk. Dessa täckte kunskapsmålen dv) narkotika, di) våldsbrott x 3, diii) förmögenhetsbrott, dvi) bedrägeri, ci)x2, cii)x2, c) samt e).

2019-20

Hemskrivningen 20. september innehåller en tillämpningsuppgift. Kontext: Sexualbrott, misshandel, försök, nödvärn.

Uppgiften anknyter till målen dii), di), ci) och cii).

Examen 8. november: Ett scenario med specifika frågor. Kontext: vållande til kroppsskada, rättfärdigandegrunder, stöld, sexualbrott, medverkan, jurisdiktion (dubbel straffbarhet).

Uppgifterna anknyter till målen c) och ci), a) di), dii), diii), e).

Kont. examen 3. augusti: Tillämpningsuppgift. Kontext: misshandel i nära relationer (samman med skadegörelse, kroppskränkning, koronakys, grov kroppskränkning), fara för smittoöverföring)

Uppgiften anknyter till målen di), diii) (brottsenhet), dii), ci) (uppsåt), dii), cii), diii)

Sammantaget: Under året gavs tre tillämpningsuppgifter. Dessa täckte kunskapsmålen di) våldsbrott x 3, dii) x 3, diii) förmögenhetsbrott x 2, ci) x 3, cii) x 2, e).

2. 3 Hela perioden

b)

ci) (försök och medverkan) x 10

cii) rättfärdigande x 5

civ) straffansvarets gränser x 2

d) x 8 – avser uppgifter där specifika straffbud, som inte uppräknas som särskilt viktiga i kunskapsmålen di-vi), har aktualiserats.

di) våldsbrott x 14

dii) sexualbrott x 3

diii) förmögenhetsbrott x 10

dvi) bedrägeri x 3

dv) narkotika x 6

e) x 2

2. 4 Examinationsformer och färdighetsmål

För att genomgå kursen måste en student dels ha genomfört en hemskrivning, dels ett skriftligt examinationstillfälle med godkänt resultat. Upplägget med en hemskrivning och en skriftlig examination verkar vara enhetligt för alla kurser på mastersutbildningen. Det framstår också som en god kombination av examinationsformer som möjliggör för studenterna att finna fram till relevanta rättskällor vid tolkningen av straffrättsregler. Detsamma kan sägas vad gäller att studenternas förmåga att analysera dryfta och ta ståndpunkt till straffrättsliga frågor.

Totalt har det getts 17 uppgifter under hela perioden. Av dessa kan två sägas vara teoretiska till karaktären, och helt frikopplade från scenarier. Den ena avser nödvärn/nöd m m och den andra rör ungas straffbarhet.

När det gäller valet mellan att ge ett kunskapsprov i form av tillämpningsuppgifter respektive teoretiska uppgifter, framstår den förra formen av uppgift bättre ägnad att få studenter att självständigt «finne fram till relevanta rättskilder ved tolkningen av strafferegler». Däremot ger teoretiska frågor större möjligheter att låta studenter *förklara* strafflagstiftningens uppbyggnad och särdrag, straffrättens plats i rättssystemet, dess relation till straffprocess. Detsamma gäller studenternas förmåga att förklara olika teorier om straffrättens grunder. Dessa färdigheter kan utvecklas också genom tillämpningsuppgifter som är ägnade att få studenterna att använda/tillämpa sina kunskaper (om straffrättens uppbyggnad, teori etc) för att lösa konkreta straffrättsliga frågor i fiktiva fall.

Färdighetsmålen är begränsade till att studenterna ska kunna *förklara*, inte nödvändigtvis *tillämpa*, straffrättens uppbyggnad, plats i rättssystemet, teori etc. I ljuset av detta är det anmärkningsvärt att det förekommer så få teoretiska frågor och det kan ifrågasättas om de uppgifter som givits under perioden generellt är ägnade att få studenterna att utveckla det slaget av färdigheter. I sammanhanget kan noteras att varken konstitutionella regler eller mänskliga rättigheter, som hänger tätt samman med nationell straffrätt, utgör eget tema i någon uppgift.

Vad gäller tillämpningsuppgifterna är så gott som alla snävt begränsade. Det frågas om de olika fiktiva händelseförloppen är att hänföra under vissa uttryckligt angivna straffbud. I en uppgift (8/11-19) förekommer en mer allmän fråga utan att en potentiellt tillämplig straffrättslig regel utpekas. Det är också vanligt att studenterna informeras om vilka regler och vilka aspekter de inte ska tillämpa.

Det kan ses i sammanhang med att det allmänna kunskapsmålet, tolkning och användning av straffbud, är supplerat med en uppräknig av de viktigaste straffrättsreglerna, där tom relevanta paragrafer anges. Visserligen har det inte hindrat att uppgifter inkluderar specifika

straffbud som inte ingår i den detaljerade uppräknigen vid åtminstone nio tillfällen. Men för utomstående framstår det som motsägelsefullt att å ena sidan specificera de särskilt viktiga straffbuden till sista paragrafen och sedan inkludera andra (mindre viktiga?) straffbud i uppgifterna för att pröva studenternas förmåga att tolka och tillämpa straffbud.

Hursomhelst kan det diskuteras om snävt avgränsade frågor, tillsammans med avgränsade kunskapsmål, är ägnade att optimalt bidra till att pröva studenternas förmåga främst vad gäller att självständigt finna fram till relevanta rättskällor vid tolkningen av straffregler, men också i viss mån vad gäller att analysera, diskutera och ta ställning i straffrättsliga frågor.

2. 5 «Samsvar» mellan examensuppgifternas lärandeutbyte och förväntade kvalifikationer

Generellt täcker examensuppgifterna väl de kvalifikationer, mot bakgrund av fastställda inlärningsmål, som studenterna förväntas ha vid kursens avslutande. Detta gäller givetvis endast till de delar som kvalifikationerna kan uppnås genom skriftliga examensuppgifter, inte förmåga till muntlig presentation exempelvis. Även om alltså det övergripande intrycket är att uppgifterna är ambitiöst och insiktsfullt konstruerade, finns anledning till några påpekanden.

Det är lätt att konstatera att under perioden tyngdpunkten i frågeställningarna har legat på kunskapsmålet tolkning och tillämpning av straffbud. De uppräknade regler som framhålls som särskilt viktiga kunskapsmål har förändrats två gånger under perioden. Men de uppräknade som särskilt viktiga straffbud har alla förekommit i examensuppgifter. Undantaget är tortyr, som togs bort H19. När sexualförbrytelse kom med i uppräknigen H19 blev brottstypen omedelbart inkluderad i tre uppgifter.

Den samlade bedömningen är att under perioden de respektive särskilt viktiga brottstyperna har inkluderats i uppgifterna i rimlig omfattning i förhållande till deras betydelse. Våldsförbrytelser förekommer i 14 av 16 uppgifter, och förmögenhetsbrott adresseras, om bedrägeri inkluderas, i 13 uppgifter, vilket framstår som motiverat.

Som ovan nämnts har åtminstone vid nio tillfällen uppgifterna avsett tolkning och tillämpning av straffbud som inte uppräknats som särskilt viktiga. Det innebär att studenterna alltså måste ha kunskap om alla straffbud, även sådana som finns inom specialstraffrätten. Det kan i sammanhanget noteras att sexualbrott, i perioden innan brottstypen inkluderades i den särskilda uppräknigen, inte förekommer i uppgifterna. Mot bakgrund av den samhällsrelevans som kan tillskrivas narkotikabrott, kan resas ett frågetecken inför att brottstypen togs bort från uppräknigen från och med H19. Visserligen begränsar inte uppräknigen kunskapsmålen vad avser studenternas förmåga att tillämpa straffbud, men borttagande av en brottstyp har ändå ett visst signalvärde. Det är t ex lättare

att forstå att tortyr borttogs och också svært att tenka sig att det kommer oppgifter på tortyr i framtiden.

De overgripande kunskapsmålen straffrättens grunder og forholdet mellom straffrett, konstitusjonell rett og folkerett/MR, berøres ikke uttrykkelig i någon oppgift. Det kan derfor diskuteres om examensoppgifterna fremjar studenternas oppnående av dessa kunskapsmål, eller i vart fall om oppgifterna ger utrymme for dem att visa att de tillägnat sig kunskap i dessa avseenden (jfr motsvarande ferdighetsmål ovan). Mot bakgrunn av straffrättens tiltagande internationalisering, (EMRK, Schengen m m) är det värt att notera. I en oppgift förekommer en problematisering av jurisdiktion og dobbel straffbarhet, men det är såvitt kunnet ses det enda element av internationalitet som förekommer.

Oppgifterna tåker vel de kunskapsmål som ingår i de allmänna villkoren for straffansvar. Det gåller særskilt försök og medverkan, men också rettfærdigandegrunder. Frågan om vad som utgør ett eller flera brott förekommer, men konkurrensfrågor ges inget større utrymme. Otillræknelighet og rettsvillfarelse förekommer ikke.

Straffmåtning förekommer i tre oppgifter.

2.6 Avslutande synpunkter/sammenfattning strafferett

Mot bakgrunn av examinationsformer og kunskapsmål framstår de examinationsoppgifter som givits i kursen Strafferett under perioden generelt vel ågnade att svara mot de kunskaps- og ferdighetsmål som oppstålts i åmnesbeskriving(arna). Eftersom vi ikke har tagit del av hur studenterna besvaret de ulike examinationsoppgifterna, eller hur lærarna bedømt de enskilda skrivningarna, kan vi givetvis ikke med någon større sårkerhet uttala oss om i vad mån de oppgifter som givits i praktiken har realiserat de generelle *kompetensmålen*. Men med utgangspunkt i de examinationsoppgifter som givits kan vi åndå ha en oppfattning om huruvida oppgifterna är ågnade att realisera kompetenskraven.

Vad gåller det centrale i åmnesområdet kan man anta att en student som genomgått kursen med godkånt resultat kan «*drøfte og argumentere på en måte som fremhever og tar stilling til moraliske og rettspolitiske utfordringer ved bruk av offentlig tvang og sanksjoner*». Det kan også antas att studenterna efter kursen forståer «*ulike former for samspill mellom generelle og spesielle regler og mellom vanlig lovgivning, konstitusjonelle og menneskerettslige normer*». Dock måste anmårkas att det ikke framgår av oppgifterna under perioden att studenternas kompetens vad gåller samspelet mellom norsk rett og framforallt mårniskoråttslige normer, men også i viss mån konstitusjonell rett, ikke framstår som ett prioritert mål. Men det är møjlig att detta kompetensmål tillgodoses på annat såtå ån via examinationsoppgifterna.

Av granskningen ovan har framkommit att det finns ett antal aspekter som, i den mån de inte tillgodoses på andra sätt än genom examinationsuppgifterna, i högre grad skulle kunna integreras i uppgifterna (eller alltså säkras på andra sätt). Det gäller, som just nämndes, framförallt den internationella rättens påverkan och integration med norsk straffrätt, men också några få ytterligare kunskapsmål. Vidare kan ifrågasättas om kombinationen av det stora antalet tillämpningsuppgifter och den avsnävande formen av dessa tillämpningsuppgifter, gör att examinationsuppgifterna under perioden verkligen kan sägas vara ägnade att säkra vissa av färdighetsmålen. Det gäller framförallt studenternas förmåga att förklara rättlagstiftningens uppbyggnad och särdragen vad gäller straffrättslig metod, förklara straffrättens plats i rättssystemet, särskilt förhållandet mellan straffrätt och straffprocess samt förklara olika teorier om straffrättens grunder. Det kan övervägas om fler teoretiska uppgifter eller öppnare tillämpningsuppgifter skulle vara bättre ägnade att visa studenternas färdigheter i dessa avseenden. Men det kan också vara så att det som eftersträvas, oberoende av hur färdighetsmålen är formulerade, är studenternas förmåga till tillämpning snarare än förklaring. Vidare kan det givetvis vara så att dessa färdighetsmål tillgodoses på annat sätt än genom examinationsuppgifter.

3. RETTERGANG

3.1 Kunnskapsmål

I emnebeskrivelsen er kravet til kunnskap beskrevet slik:

Etter at kurset er gjennomført skal studenten kunne redegjøre for sentrale og aktuelle prosessuelle problemstillinger, prosessrettens plass i rettssystemet, prosessrettens kilder og innholdet i og rekkevidden av de prosessuelle hovedprinsippene for så vel sivile saker som straffesaker.

På et overordnet plan skal studenten ha kunnskap om og forståelse av

- 1) retten til domstolsbehandling*
- 2) kravet om en forsvarlig saksbehandling og kontradiksjon*
- 3) prinsipper om rettens styring av sakens behandling*
- 4) prinsippene for rettens forhold til partenes prosesshandlinger, herunder disposisjons-, forhandlings- og anklageprinsippet*
- 5) prinsippene for bevisførsel, beviskrav og bevisbedømmelse, og prinsippene om muntlig, umiddelbar og offentlig behandling*

6) hvordan nasjonale rettergangsregler påvirkes og suppleres av internasjonale rettssystemer, særlig av menneskerettighetene

Med verkan från och med H19 infördes förändringar av förtydligande karaktär, men med marginell innehållslig betydelse.

Med utgangspunkt i tvisteloven av 2005, skal studenten kunne anvende reglene om allmennprosess og småkravsprosess i tingretten, med særlig vekt på

a) *vilkår for å reise sak, slik som kravene til søksmålgjenstand, søksmålsituasjon og tilknytning, partsevne og prosessdyktighet, forutgående forliksrådsbehandling*

b) *reglene om saksforberedelse og hovedforhandling/avsluttende rettsmøte*

c) *partenes rådighet over saken og de prosessuelle virkninger av at partenes rådighet eventuelt er begrenset*

d) *reglene for valg av rettsspor (allmennprosess eller småkravsprosess)*

e) *reglene om bevisførselen og de enkelte bevismidler, i første rekke knyttet til vitne- og dokumentbevis*

f) *innhold, form og virkning av rettslige avgjørelser*

g) *reglene om rettskraft*

h) *Studenten skal dessuten kunne redegjøre for hovedtrekkene i reglene for vernetting, objektiv og subjektiv kumulasjon, reglene om prosessuell preklusjon og bevisavskjæring, fraværdom, rettsmekling, saksomkostninger og anke.*

I straffeprosessen skal studenten kunne redegjøre for:

sa) *hvilke saker som behandles etter straffeprosessloven*

sb) *reglene om partene i straffesaken og deres rettigheter og plikter, herunder oppbygging og kompetansespørsmål innen påtalemyndigheten*

sc) *vilkårene for pågrepelse og varetektsfengsling*

sd) *allmenne regler om tingrettens avgjørelsegrunnlag, bevisføringen i tingretten og bevisavskjæring forholdet mellom tiltalebeslutning og dom*

se) *reglene om tiltalebeslutninger og om forholdet mellom tiltalebeslutning og dom*

sf) reglene om bevisførselen under hovedforhandling, i første rekke knyttet til vitne- og dokumentbevis

sg) behandlingen av tilståelsessaker, herunder sondringen mellom skyld- og straffespørsmålet

Från och med 1. august 2019, dock ej med verkan förrän vid uppgiften 24. januari 2020 ändrades framförallt ordningen mellan, och formuleringen av vissa av, de mer specifika målen, men någon utvidgning eller inskränkning av ämnesinnehållet förefaller inte ha varit avsedd. Vidare utvidgades det allmänna kunskapsmålet 1) (rätten till domstolsprövning) till att uttryckligen innehålla kravet på oavhängiga och opartiska domare och i övrigt inriktades de allmänna kunskapsmålen mot regelverk snarare än principer. Däremot tillades som ett specifikt kunskapsmål i straffprocess ett avslutande allmänt stycke motsvarande det i kunskapskraven för civilprocess:

sh) Studenten skal dessuten kunne redegjøre for hovedtrekkene i regelverket om etterforskning og bevissikring, bruk av tvangsmidler, påtaleavgjørelsen, forberedelse og gjennomføring av hovedforhandlinger, anke, rettslige avgjørelser, gjenåpning og skranker for gjentatt straffeforfølgning samt om rettsstillingen til fornærmede og etterlatte.

I det følgende används huvudsakligen de ovannämnda målen i syfte att bedöma i vad mån examinationsmoment täckt angivna krav.

3. 2 Examinationsuppgifter och kunskapsmål

2015-16

Hemskrivningen 29. jan innehåller en tillämpningsuppgift (praktikumoppgave) i civilprocess. Kontexten är en tvist om nybyggnation, kulturminnesintressen och möjlighet att ifrågasätta kommunala beslut i domstol. De civilprocessuella knäckfrågorna är talerätt (söksmålkompetens), jurisdiktion (måste forliksrådet behandla saken), processgemenskap/kumulation/intervention. Skrivningen innehåller en tillämpningsuppgift också i straffprocessrätt. Kontexten är ett bråk mellan två män och ett åtal för vållande till kroppsskada. De straffprocessuella knäckfrågorna är möjligheten att pröva åtal i tilltalades frånvaro samt möjligheten att uppta skriftlig bevisning i form av polisprotokoll från förhör.

Studenterna hade fyra dagar och 4000 ord på sig. Uppgifterna anknyter till de specifika civilprocessuella målen a), och h) och de straffprocessuella specifika målen sd) och sf) samt det övergripande 2).

Examinationen 4. mars: Del I är en tillämpningsuppgift i straffprocess. Kontexten är våld i nära relationer. Knäckfrågorna är krav på gärningsbeskrivningens precision, bevisföring, målsägandes skyldighet att svara på frågor och omedelbarhetsprincipen/principen om det bästa bevismaterialet. Del II är en tillämpningsuppgift i civilprocess. Kontexten är en grannelagstvist. Knäckfrågor är kumulation, talerätt/jurisdiktion, syn (är frågan underkastad partsdispositioner eller fakultativ för domstolen) samt bevisföring/avvisning av irrelevant bevisning.

Examinationen anknyter till de specifika civilprocessmålen a), h) och e) och i viss mån till de övergripande målen 1), 3) och 4). Vad gäller straffprocess: sd) samt 4) och 5).

Kont. examination 9. augusti: Del I är en tillämpningsuppgift i straffprocess. Kontexten är en misshandelssituation. Knäckfrågorna är häktning – vem kan yrka och vilken tidsfrist gäller – samt bevisföring (polisprotokoll) och häktningsgrund och möjligheten att grunda häktningsbeslut på en rättsgrund som inte nämnts i häktningsförhandling. Del II är en tillämpningsuppgift i civilprocess. Kontexten är en försäkringstvist i anledning av nerbrunnen fastighet. Knäckfrågorna: Forum/jurisdiktion, editionsplikt och beviskrav.

Kont. examinationen anknyter till civilprocessmålen: a) och e) samt det allmänna 5).
Straffprocess: sb), sc) sd) samt allmänna 2) och 3).

Sammantaget: Under året gavs sammanlagt tre tillämpningsuppgifter i civilprocess och tre tillämpningsfrågor i straffprocess. Ingen teoretisk uppgift gavs.

Delmålet a) – villkoren för att väcka talan m m – har central betydelse i alla tre civilprocessuppgifterna. Delmålet h) – kumulation m m – adresseras i två av uppgifterna; delmålet e) – bevisföring förekommer två gånger. I de civilprocessuella uppgifterna anknyts till de övergripande målen 1) (rätten till domstolsprövning), 3) (rättens styrning), 4) (dispositionsprincipen m m) samt till 5) (bevisföring etc). Av de allmänna målen täcker inte de civilprocessuella frågorna 6) (internationell påverkan) och inte tydligt 2) (kontradiktion m m).

Vad gäller straffprocess anknyts till delmål sd) (domsgrund, bevisföring m m) i alla tre uppgifterna, en gång till sf) (bevisföring under huvudförhandlingen), sc) (häktning m m) samt sb) (kompetensfrågor etc). Av de övergripande målen har i de straffprocessuella uppgifterna behandlats 2) (kontradiktion), 4) (dispositionspr etc), 5) (bevisföring m m), samt 3) (rättens styrning). Av de övergripande målen har inte behandlats 6) (internationell påverkan eller, kanske av naturliga skäl, 1) (rätten till domstolsprövning).

Övriga reflektioner. Alla civilprocessuella uppgifter rör tvister om fastighetsfrågor och två av dem har offentlighetsrättslig anknytning. Det är tacksamt om man vill konstruera uppgifter om

talerätt, jurisdiktion etc, men är i mitt perspektiv inte central civilprocess. Å andra sidan finns inte heller något om småmålsförfarande, förlikning, medling, rättegångskostnader, vilket är i praktiken vanligt förekommande fenomen. Straffprocessen – tre vålsbrott, häktning, bevisning och gärningsbeskrivning.

2016-17

Hemskrivningen 27. jan innehåller samma tillämpningsuppgifter i civilprocess och straffprocess som kont.examinationen 9. augusti 2016. Därför innehåller skrivningen ytterligare en fastighetstvist och ytterligare ett våldsbrott. Hursomhelst: Uppgiften anknyter därför till civilprocessmålen: a) och e) samt det allmänna 5). Straffprocess: sb), sc) sd) samt allmänna 2) och 3).

Examen 8. augusti: Del I är en tillämpningsuppgift i straffprocess. Kontext: Brott mot knivlag, kroppsvisitation/tvångsmedel, strafföreläggande. Knäckfrågor: jäv, rätt till offentlig försvarare, bevisföring, åklagarens åberopsbörda. Del II tillämpningsuppgift i civilprocess. Ny fastighetstvist – nu grannelagstvist om bygglov. Talerätt, partsställning, kumulation, intervention, bevisföring (skriftlig bevisning).

Straffprocess anknyter till sb), sd)x2, sf), 1), 4) och 5). Civilprocess till a), e), h), 5).

Kont. examen 8. augusti: Del I innehåller en lång straffprocessuell tillämpningsuppgift. Kontext: bråk på fotbollsläktare, vållande av kroppsskada. Knäckfrågor: Häktning, beviskrav, robusthet, bevisvärdering och olaglig bevisning. Del II innehåller en civilprocessuell teoretisk fråga om materiell processledning i dispositiva tvistemål.

Straffprocess anknyter till sf), sc)x2, och 5). Civilprocess anknyter till 2), 3) och 4).

Sammantaget: Under året gavs tre tillämpningsuppgifter i straffprocess; i civilprocess gavs två tillämpningsuppgifter och en teoretisk uppgift.

Vad gäller civilprocessen anknyter två uppgifter till delmålen a) (villkor för att väcka talan m m) och e) (bevisföring m m) och en uppgift till delmålet h) (kumulation m m). Av de allmänna målen täcks 5) (bevisföring m m) i två uppgifter och 2) (kontradiktion m m), 3) (rättens styrning) och 4) ((dispositionsprincipen m m) av en uppgift.

Beträffande straffprocessen anknyter två uppgifter till sb) (kompetens m m), två till sc) (häktning), två till sd) (domsgrund m m) och två till sf) (bevisföring). Av de övergripande målen täcks 1) (rätten till domstolsprövning), 2) (kontradiktion), 3) (rättens styrning), 4 och 5)x2 (bevisföring).

Reflektion: I civilprocess gestvå två tillämpningsuppgifter med fastighetstvist som underlag och en teoretisk uppgift. I straffprocess är tonvikten på häktning/tvångsmedel och bevisföring. Ingen anknytning till internationell påverkan.

2017-18

Hemskrivning 26. januari: Samma uppgifter i civil- och straffprocess som kont. examen 8 aug. 2017. Tillämpningsuppg i straffprocess och teoretisk uppg i c p. Följaktligen anknyter straffprocess till sf), sc)x2, och 5). Civilprocess anknyter till 2), 3) och 4).

Examen 2. mars: Del I är en civilprocessuell tillämpningsuppgift. Kontext: gasexplosion, ersättningskrav, tredjemansintresse. Knäckfrågor: talerätt, forum, bevisföring och rättegångsfel. Del II är en straffprocessuell teoretisk fråga om att utreda domstolens utredningsansvar i brottmål (officialprövning).

Civilprocessuppgiften svarar mot målen a) (väcka talan m m) och övergripande 3). Straffprocessuppgiften svarar mot främst det övergripande målet 3) (rättens styrning), men också 2) (kontradiktion m m) och 4) (dispositionsprinc m m).

Kont. examen 7. augusti: Del I är en tillämpningsuppgift i straffprocess, men frågorna är tämligen öppna. Kontext: Skattebrott och husrannsakan. Knäckfrågor: rätt till ombud, rätt till aktinsyn, sekretess och bevisföring. Del II är en tillämpningsuppgift i civilprocessrätt. Kontext: Samägare, grannelagstvist. Knäckfrågor: talerätt, partssuccession, justering av talan/preklusion, rättskraft.

Straffprocessuppgifterna täcker målen sb) (kompetens m m), sd) (grunden m m), och sf) (bevisföring). Övergripande: 2) (kontradiktion). Civilprocessuppgifterna täcker a) (väcka talan) och c) (partsdisp) och g) (rättskraft) samt övergripande 4) (dispositionsprinc).

Sammantaget: En av tre uppgifter i civilprocess är teoretisk, två är tillämpningsuppgifter. Detsamma gäller för straffprocess.

Vad gäller civilprocessens delmål anknyter två uppgifter till a) (väcka talan m m) och en uppgift till c) (partsdisp) och g) (rättskraft). Av de övergripande målen täcks 2) (kontradiktion), 3)x2 (rättens styrning), 4)x2 (dispositionsprincipen).

Vad gäller straffprocessen täcks delmålen sf)x2, sc), sb) och sd). Av de övergripande täcks 3) (rättens styrning), 2)x2 (kontradiktion) och 4) (dispositionsprinc m m).

2018-19

Hemskrivning 25. januari: Två tillämpningsuppgifter, varav den straffprocessuella uppgiften är mindre omfattande eftersom skrivningen ges mellan föreläsningar och seminarier i straffprocess.

Del I avser straffprocess. Kontext: Tvist mellan bönder, intresseorganisation och regeringen om rovdjursjakt. Knäckfrågor: talerätt m m. Del II avser straffprocess. Kontext: Narkotika. Knäckfrågor: rätt till aktinsyn, häktning och häktningsgrund.

Civilprocessuella uppgiften täcker delmålet a) (väcka talan m m), c) (parternas rådighet) och övergripande målet 1) (rätt till domstolsprövning). Straffprocess: sc) (häktning), sb) (parternas rättigheter m m) och övergripande 5) (bevisföring m m).

Examen 1 mars: Två tillämpningsuppgifter. Del I avser straffprocess. Kontext: Bilolycka, vållande av (kropp)skada. Knäckfrågor: Målsägandens vittnesplikt, sekretess, ändring av åtal. Del II avser civilprocess. Kontext: Fel i fastighet. Knäckfrågor: rättskraft, jäv och ändring av talan.

Den straffprocessuella uppgiften täcker delmålen sb) (parternas rättigh m m), sd) (bevisföring) och se) (åtal o dom) och övergripande 4) (dispositionsprinc m m). Civilprocess: delmålen g) (rättskraft), c) (parternas rådighet), d) (grunden), och övergripande 4) (dispositionsprinc m m) och möjligen 1) (rätt till rättegång, ändrad till opartisk senare).

Kont. examen 6. augusti: Del I utgörs av en teoretisk fråga i straffprocess: möjligheten att införa olovligt eller otillbörligt förvärvad bevisning i brottmål och angivande av skäl för och emot. Del II är en tillämpningsuppgift i civilprocess. Kontext: Skadestånd. Knäckfrågor: forum, kumulation och jura novit curia.

Straffprocessuella uppgiften täcker sd) (bevisföring och avvisning av bevis m m) samt övergripande målet 5) (bevisföring). Civilprocess: a) (väcka talan), h) (kumulation), c) (parts rådighet) och övergripande 4) (dispositionsprinc m m).

Sammantaget: En teoretisk uppgift i straffprocess, övriga tillämpningsuppgifter. Framstår som varierade uppgifter över året.

Vad gäller civilprocessens täcker uppgifterna delmål a)x2 (väcka talan m m), c)x2 (parternas rådighet), g) (rättskraft), d) (grunden), h) (kumulation), och övergripande 4)x2 (dispositionsprinc m m) och 1)x2 (rätt till rättegång, ändrad till opartisk senare).

Vad gäller straffprocess: delmål sc) (häktning), sb)x2 (parternas rättigheter m m), sd)x2 (bevisföring) och se) (åtal o dom) och övergripande 5x2 (bevisföring m m) och 4) (dispositionsprincip m m).

2019-20

Hemskrivning 24. januari: Innehåller två tillämpningsuppgifter som är identiska med uppgifterna från hemskrivningen i januari 2019. Alltså kan måluppfyllelsen beskrivas enligt följande. Civilprocessuella uppgiften täcker delmålet a) (väcka talan m m), c) (parternas rådighet) och övergripande målet 1) (rätt till domstolsprövning). Straffprocess: sc) (häktning), sb) (parternas rättigheter m m) och övergripande 5) (bevisföring m m).

Examen 28. februari: Del I innehåller fyra (teoretiska) kunskapsfrågor inom civilprocess (om 4 olika aspekter av termen grund). Del II innehåller en tillämpningsfråga i straffprocess. Kontext: misshandel. Knäckfrågor: rätt till ombud, processens förlopp, uppläsning av förundersökningsprotokoll, syn.

Civilprocessfrågan täcker delmålen c) (parternas rådighet) och övergripande målen 3) (rättens styrning), 4) (dispositionsprincipen m m). Straffprocess: delmålen sb) (parts rättigheter), sd) (bevisföring), sf) (bevisföring) och övergripande 5) bevisföring, 3) (rättens styrning). Notera att *bevisföring* återkommer under två delmål och ett övergripande.

Kont. examen 4 augusti: Två tillämpningsuppgifter. Del I avser straffprocess. Kontext: Dråp m m. Knäckfrågor: Jäv, aktinsyn, häktning. Del II civilprocess. Kontext: Vindkraftutbyggnad, tvist mellan stat och naturvårnsföreningar. Knäckfrågor: talerätt.

Straffprocess: delmålen sb) (parts rättigheter), sc) (häktning), sd) (bevisföring) och övergripande 1) (opartisk domare) och 5) (bevisföring). Civilprocess: delmål a) (väcka talan) och övergripande 1) (rätten till domstolsprövning).

Sammantaget ges en teoretisk uppgift i civilprocess och övriga fem är tillämpningsuppgifter. täcker uppgifterna i civilprocess.

Vad gäller civilprocess täcker uppgifterna delmålen a)x2 (väcka talan m m), c)x2 (parternas rådighet) och övergripande målen 1)x2 (rätt till domstolsprövning), 3) (rättens styrning), 4) (dispositionsprincipen m m).

Vad gäller straffprocess täcker uppgifterna delmålen sb)x2 (parts rättigheter), sc)x2 (häktning), sd) (bevisföring), sf) (bevisföring) och övergripande 5)x2 (bevisföring m m) och 3) (rättens styrning).

3. 3 Hela perioden

Civilprocess

Delmål

- a) Väcka talan x 11
- c) partsdisp x 5
- e) bevisföring x 4
- g) rättskraft x 2
- h) kumulation m m x 4

Övergripande mål

- 1) rätten till domstolsprövning x 5
- 2) Kontradiktion x 2
- 3) rättens styrning x 5
- 4) dispositionsprincipen X 5
- 5) bevisföring etc x 3

Straffprocess

Delmål

- sb) kompetensfrågor etc x 8
- sc) häktning m m x 7
- sd) domsgrund, bevisföring m m x 8
- se) åtal o dom
- sf) bevisföring under huvudförhandlingen x 6

Övergripande mål

- 1) rätten till domstolsprövning
- 2) kontradiktion x 4
- 3) rättens styrning x 4
- 4) dispositionspr etc x 4
- 5) bevisföring m m x 7

3. 4 Examinationsformer och färdighetsmål

För att genomgå kursen måste en student dels ha genomfört en hemskrivning, dels ett skriftligt examinationstillfälle med godkänt resultat. Upplägget med en hemskrivning och en

skriftlig examination verkar vara enhetligt för alla kurser på mastersutbildningen. Det framstår också som en god mix av examinationsformer som möjliggör för studenterna att *«anvende juridisk metode til selvstendig å analysere, drøfte og ta standpunkt til prosessrettslige spørsmål»* under skilda förutsättningar vad gäller tid och rum. Detsamma kan sägas vad gäller att studenterna efter kursen ska *“kunne anvende juridisk metode til systematisk å utarbeide selvstendige skriftlige analyser”*.

Under perioden utgör totalt fem av femton uppgifter, oavsett i vilken form de givits, teoretiska frågor med krav på att studenterna ska redogöra för innehållet i processuella institut. Tre av dessa teoretiska frågor avser civilprocess och två straffprocess. I det följande berörs kort de vala uppgiftsformerna i relation till de *færdighetsmål* som anges i lärandeutbytet för ämnesbeskrivningen för kursen.

När det gäller valet mellan att ge ett kunskapsprov i form av tillämpningsuppgifter respektive teoretiska uppgifter, framstår det som givet att den förra formen av uppgift är mer ägnad att få studenter att *«identifera, systematisera och formulera processrättsliga problem utifrån ett faktasammenhang»*. Däremot framstår det som att båda uppgiftsformerna, på lite olika sätt, är ägnade att få studenterna att *«finna og systematisere relevante rettskällor og gøre selvstendige rettslige analyser av processuelle problem på ett grundligt, heltäckande, kritiskt og balansert sätt»*, liksom att *«resonere sig fram till fagligt forsvarlige synpunkter genom att reda ut spenninger mellom ulike typer av relevante processrättslige argument»*. Vad gäller att *«dryfte processrättslige problem rettspolitisk»* och se processrätt *«tillsammans med andra juridiske emner som rettshistoria og komparativ rett»*, går det givetvis att använda tillämpningsuppgifter. Men det ställer tämligen höga krav både på den som formulerar uppgiften och, framförallt, på de studenter som ska fullgöra den. Därför utvecklas i allmänhet i praktiken studenters förmågor i sistnämnda avseenden genom teoretiska uppgifter.

Även om ingen av de teoretiska uppgifter som gavs under perioden uttryckligen anger att studenterna ska argumentera rettspolitiskt, är tre (av i praktiken fyra) av dem av sådan karaktär att de är omöjliga att besvara utan att ha ett rettspolitiskt perspektiv (materiell processledning i tvistemål, rättens utredningsansvar i brottmål samt framförallt användandet av otillåtet åtkommen bevisning i brottmål).

Däremot är värt att notera att ingen av uppgifterna, varken teoretiska eller praktiska, är särskilt ägnade att sätta in processrätt i t.ex. ett komparativrättsligt eller rättshistoriskt perspektiv. Men det är fullt möjligt att dessa mål uppnås på andra sätt än genom skriftliga prov.

Tillämpningsuppgifterna framstår alla som omsorgsfullt konstruerade med insikt i dels ämnet såsom det är beskrivet, dels i vad som krävs för att möjliggöra för studenterna att ta steget från ren faktainhämtning till problemformulering och konstruktiv analys. Detta till trots, finns anledning överväga om det är möjligt att ytterligare variera inriktningen på de processuella frågor som adresseras i uppgifterna. Det skulle kunna bidra till att fler

lärandemål kan inkluderas , men också till att utrymmet fördelas jämnare mellan olika centrala delar av civil- och straffprocess. Detta diskuteras vidare nedan.

3. 5 «Samsvar» mellan examensuppgifternas lärandeutbyte och förväntade kvalifikationer

Generellt täcker examensuppgifterna väl de kvalifikationer, mot bakgrund av fastställda inlärningsmål, som studenterna förväntas ha vid kursens avslutande. Detta gäller givetvis endast till de delar som kvalifikationerna kan uppnås genom skriftliga examensuppgifter, inte förmåga till muntlig presentation exempelvis. Även om alltså det övergripande intrycket är att uppgifterna är ambitiöst och insiktsfullt konstruerade, finns anledning till ett antal påpekanden.

Mest iögonenfallande är att det övergripande målet, att studenterna ska ha kunskap om hur de norska reglerna påverkas av internationella rättssystem, inte är föremål för någon fråga inom vare sig civil- eller straffprocess. EMRK har givetvis stor betydelse för nationell straffprocess, särskilt för tvångsmedelsanvändning och kravet på att förfarandet ska vara kontradiktoriskt. I övrigt täcks de övergripande målen av de uppgifter som getts under perioden. Värt att notera är att det övergripande målet att uppnå kunskap om regelverket om bevisföring, beviskrav och bevisvärdering m m, har aktualiserats i så många som sju av 15 straffprocessuella uppgifter under perioden.

Vad först gäller delmålen inom civilprocessen är det frapperande att det första delmålet (a) är föremål för så många som elva av femton uppgifter under perioden. Det är också en orsak till att så många civilprocessuella uppgifter rör det övergripande målet rätten till domstolsbehandling. Visserligen är delmålet formulerat så att det omfattar många civilprocessuella institut, sakprövningsförutsättningar hänförliga till parter, situation och föregående «forlikrådsbehandling». Men målet står likafullt ut som något som framstår som centralt för undervisningen, särskilt i ljuset av att så många av uppgifterna utgår ifrån tvister om grannelagsförhållanden, fast egendom och naturskyddsintressen. Man kan möjligen reflektera om det delmålet ska ges såpass stor omfattning, när andra civilprocessuella centrala frågor som processens ram/ dispositionsprincipen adresseras hälften så många gånger och rättskraft direkt endast i två uppgifter.

Vidare kan noteras att delmålet att uppnå kunskap om reglerna för val mellan allmänprocess och småkravsprocess, såvitt kunnat ses, inte har adresserats överhuvudtaget. I ljuset av rättsutvecklingen med ett ökat fokus på småmål och billiga förfarandeformer är det en smula förvånande. I det sammanhanget kan också påpekas att delmål h), med det begränsade kravet på att studenterna ska kunna redogöra för huvuddragen, inrymmer rättsmedling, rättegångskostnader och överklagande (anke) som inte berörs alls. Men det är naturligt att alla processuella institut som räknas upp och vilka studenterna i princip endast

förväntas lära sig grunderna i, inte är föremål för någon av femton uppgifter under en femårsperiod. Däremot förekommer ganska många uppgifter där kumulation och i viss mån «verneting» (forum/jurisdktion) aktualiseras, liksom processuell preklusion.

Vad gäller delmålen inom straffprocessen ligger stor vikt vid bevisfrågor (särskilt i relation till häktningsfrågor) häktning och frågor om rätt att välja ombud samt «editionsfrågor» (aktinsyn). I viss men mindre utsträckning förekommer också frågor som anknyter till rättens bundenhet vid åklagarens gärningspåstående, *jura novit curia* etc. Även om målbeskrivningen är tämligen detaljerad, förekommer inte något delmål om att studenterna ska känna till brottmålsdomens rättskraft. Mot bakgrund av EMRK:s och Schenavtalets regler om *ne bis in idem*, samt principens stora betydelse för tilltalades rättssäkerhet, framstår det som förvånande på en masterkurs.

Om reglerna om brottmålsdomens rättskraft omfattas av delmål sh) (regelverket om rättsliga avgöranden), med kunskapsribban satt på att studenterna ska kunna redogöra för huvuddragen, så har de inte blivit föremål för någon uppgift. Mot bakgrund av att delmålet infördes först från och med H19 är det inte märkligt att vissa av de där uppräknade processuella instituten som överklagande, resning m fl inte blivit föremål för kunskapsprov. Däremot kan noteras att vissa institut överlappar eller tangerar andra delmål och övergripande mål, t.ex. tvångsmedel/häktning och efterforskning och bevissäkring/bevisföring.

Vidare förefaller det som att delmålet om att studenterna ska kunna redogöra för skillnaden mellan skuld- och straffrätt inte varit föremål för något kunskapsprov.

3.6 Avslutande synpunkter rettergang

Mot bakgrund av examinationsformer och kunskapsmål framstår de examinationsuppgifter som givits i kursen Rettergang under perioden genrellt väl ägnade att svara mot de kunskaps- och färdighetsmål som uppställts i ämnesbeskrivning(arna). Eftersom vi inte har tagit del av hur studenterna besvarat de olika examinationsuppgifterna, eller hur lärarna bedömt de enskilda skrivningarna, kan vi givetvis inte med någon större säkerhet uttala oss om i vad mån de uppgifter som givits i praktiken har realiserat de generella *kompetensmålen*. Men med utgångspunkt i de examinationsuppgifter som givits kan vi ändå ha en uppfattning om huruvida uppgifterna är ägnade att realisera kompetenskraven.

Vad gäller det centrala i ämnesområdet kan man anta att en student som genomgått kursen med godkänt resultat har insikt i samspelet mellan materiella och processuella regler, de processuella reglernas förmåga att realisera ändamålen bakom de materiella reglerna, behärskar omfattande lagar och lagbestämmelse samt behärskar samspelet mellan flera relevanta normsystem vid lösande av ett rättsligt problem. Det är dock svårt att uttala sig om i vad mån uppgifterna är ägnade att bidra till studenternas kompetens att presentera och

argumentera inför åhörare. Vidare kan påpekas att, även om uppgifterna förutsätter en förmåga att sätta norsk rätt i relation till EMRK, ger inte uppgifterna sammantaget intryck av att det är en prioriterad sak.

Av granskningen ovan har dock framkommit att det finns ett antal aspekter som, i den mån de inte tillgodoses på andra sätt än genom examinationsuppgifterna, som skulle i högre grad kunna integreras i uppgifterna (eller alltså säkras på andra sätt). Det gäller framförallt den internationella rättens påverkan och integration med norsk processrätt, men också småmålsprocessen, *ne bis in idem* (om det omfattas av kunskapsmålen), samt de rättshistoriska och komparativa perspektiven. Det är möjligt att flera av dessa mål skulle kunna tillgodoses bättre om uppgifterna i högre grad var av teoretiskt slag. Vidare kan övervägas om det är möjligt att fördela frågorna mer jämnt mellan de särskilda kunskapsmålen – nu finns en tydlig prioritering av talerätt m m vad gäller civil process och bevisfrågor vad gäller straffprocess.

4. ERSTATNINGSRETT

4. 1 Kunnskapskravet

Om læringsutbytte i form av **kunnskap** angir emnebeskrivelsen at studenten:

- 1. har kunnskaper om grunnleggende regler og sammenhenger i erstatningsretten*
- 2. kan gjøre rede for viktige erstatningsrettslige begreper*
- 3. har forståelse og detaljerte kunnskaper innenfor emnene erstatningsrettslig relevant skade, ansvarsgrunnlag, årsakssammenheng, skadelidtes forhold (herunder skadelidtes medvirkning) og lempning.*
- 4. har praktisk anvendbar forståelse for og kunnskaper om øvrige emner innenfor lærestoffet; utmåling, solidaransvar og regress, forholdet mellom erstatning og trygde- og forsikringsdekning; særskilt yrkesskedeforsikring og motorvognforsikring, samt den europeiske rettens innvirkning på norsk erstatningsrett.*

Punktene er nummererte for å gjøre fremstillingen enklere.

Kravene til læringsutbytte har ikke endret innhold i perioden. Fra 2019-20 ble eksamenstiden utvidet fra 4 timer til 6 timer i forbindelse med at studentene fikk tilgang til lovtekst og rettspraksis i Lovdata på eksamen.

Det fremgår av sensorveiledningene at erstatningsrettskurset tar utgangspunkt i et sekstrinnskjema for løsning av erstatningsrettslige spørsmål som det forventes at studentene følger på eksamen:

1. Grunnvilkåret om skade
2. Grunnvilkåret om ansvarsgrunnlag
3. Grunnvilkåret om årsakssammenheng
4. Utmåling av erstatning
5. Skadelidtes medvirkning etter skl § 5-1
6. Lempning etter skl § 5-2

Under eksamen ligger noe av prøven i å tilpasse skjemaet og kun bruke tid på de rettslige spørsmålene som den konkrete oppgaven reiser. For praktikumsoppgaver innebærer det at kandidatene forventes å bare drøfte vilkår som er tvilsomme, og nøye seg med å konstatere vilkår som opplagt er innfridd. Tabellene under angir kun emner/tema som studentene er forventet å drøfte i hver enkelt oppgave, og som de dermed særlig får demonstrert kunnskaper i gjennom oppgaven. Fremgangsmåten kan diskuteres, da det også krever kunnskaper å definere vilkår som opplagt er innfridd, og ikke krever drøfting.

4. 2 Oversikt over oppgavene de enkelte årene

2015-16	Praktikum	Teori
Obligatorisk kursoppgave	<p>Form: Drøft og løs de prinsipale og subsidiære spørsmål oppgaven reiser.</p> <p>Emner: Tingskade Skadevilkåret Ansvarsgrunnlag – skyldansvar Rettslig avgrensning av årsakssammenheng Utmåling – innkjøpsverdi/gjenanskaffelsesverdi Medvirkning Lemping</p>	
Eksamen	<p>Form: Drøft og løs de prinsipale og subsidiære spørsmål oppgaven reiser.</p>	

	<p>Emner: Personskade – tredjemanns sjokkskade Ansvarsgrunnlag - arbeidsgiveransvar Rettslig avgrensning av årsakssammenheng – herunder forholdet til europeisk rett ift sjokkskader Utmåling etter skl § 3-2a Medvirkning – passiv identifikasjon ved sjokkskade</p>	
<p>Kont eksamen</p>	<p>Form: Drøft og løs de prinsipale og subsidiære spørsmål oppgaven reiser.</p> <p>Emner: Personskade Skadevilkåret – inntektstap etter prostitusjon/eskortetjenester Ansvarsgrunnlag – arbeidsgiveransvar og objektivt ansvar Medvirkning</p>	
<p>Kommentarer til oppgavene 2015-16</p> <p>Samtlige oppgaver har formen: Drøft og løs de prinsipale og subsidiære spørsmål oppgaven reiser.</p> <p>Det er dette året kun gitt praktikumoppgaver.</p> <p>Oppgavene dekker både personskade og tingskade.</p> <p>Alle oppgavene reiser spørsmål som prøver studentenes kunnskaper innen de tre grunnvilkårene for erstatning – skade, ansvarsgrunnlag og årsakssammenheng. Både arbeidsgiveransvar, skyldansvar og objektivt ansvar er dekket i oppgavene.</p> <p>Reglene om medvirkning er også dekket i samtlige oppgaver.</p>		

Reglene om lemping er kun dekket i den obligatoriske kursoppgaven.

Spørsmål knyttet til utmålingsregler er kun dekket i oppgaven gitt til eksamen.

Forholdet til europeisk rett er tema i forbindelse med ansvar for sjokkskader.

Holdt opp mot kunnskapskravet dekker oppgavene godt (1), (2) og (3) – men bare deler av (4).

Under (4) er utmålingsreglene dekket og forholdet til europeisk rett er tema, men de resterende punktene:

Regler om solidaransvar, regress, forholdet mellom erstatning og trygde- og forsikringsdekning; særskilt yrkesskadeforsikring og motorvognforsikring

- er ikke dekket.

2016-17	Praktikum	Teori
Obligatorisk kursoppgave	<p>Form: Drøft de rettsspørsmålene oppgaven reiser. (Naborettslige spørsmål knyttet til om Tastad har rett til å felle trær skal ikke drøftes. Det skal legges til grunn at han <i>ikke</i> har rett til å felle trær. Han kan i høyden beskjære toppene dersom de er høyere enn 30 meter, jf. naboloven § 3.)</p> <p>Emner: Tingskade Skadevilkåret Ansvarsgrunnlag – culpa Årsakssammenheng + rettslig avgrensning</p>	<p>Oppgavetekst teorioppgave: Om erstatningsansvar for deltakelse i fellehandling der den påstått ansvarlige ikke en nødvendig årsak til skaden (3)</p>
Eksamen	<p>Form: Drøft og ta stilling til om Storevik kommune er erstatningsansvarlig overfor Marte Kirkerud og ABC AS.</p> <p>Emner:</p>	<p>Oppgavetekst teorioppgave: Drøft om og i hvilken grad, dommen i Rt 2015 side 216 utvider det erstatningsrettslige vernet for utgifter til dekning av ikke-økonomiske interesser, sammenliknet med tidligere praksis.</p>

	Personskade Ansvarsgrunnlag – arbeidsgiveransvar Rettslig avgrensning av årsakssammenheng Medvirkning	(3)
Kont eksamen	Form: Drøft de rettsspørsmålene oppgaven reiser. Emner: Personskade Ansvarsgrunnlag – culpa Medvirkning Årsakssammenheng	Oppgavetekst teorioppgave: Gjør rede for grunnvilkåret om skade i erstatningsretten. (3)

Kommentarer til oppgavene 2016-17

Samtlige oppgaver består av en praktikumoppgave og en teorioppgave.

Praktikumoppgavene

To av oppgavene har formen: Drøft og ta stilling til de rettsspørsmålene oppgaven reiser
Én oppgave har formen: Drøft og ta stilling til om X er erstatningsansvarlig overfor Y og Z.

Oppgavene dekker både personskade og tingskade.

Alle praktikumoppgavene reiser spørsmål som prøver studentenes kunnskaper innen de tre grunnvilkårene for erstatning - skade, ansvarsgrunnlag og årsakssammenheng.

Arbeidsgiveransvar og culpaansvar er dekket, men ikke objektivt ansvar. Objektivt ansvar er heller ikke dekket av teorioppgavene dette året.

Reglene om medvirkning er dekket i de to eksamensoppgavene, men ikke i den obligatoriske oppgaven.

Reglene om lemping er ikke dekket i noen oppgaver dette året.

Teorioppgavene

Teorioppgavene gjelder sentrale tema knyttet til årsakssammenheng og skadevilkåret/erstatningsmessig skade.

Oppsummering for 2016-17

Holdt opp mot kunnskapskravet dekker oppgavene totalt sett godt kunnskapskrav (1), (2) og (3). Kunnskapskrav under (4) er ikke dekket.

2017-18	Praktikum	Teori
Obligatorisk kursoppgave	<p>Form: Drøft de rettsspørsmål oppgaven reiser.</p> <p>Emner: Personskade og tingskade Ansvarsgrunnlag – objektivt ansvar Årsakssammenheng + rettslig avgrensning Skadevilkår/utmåling – erstatningsrettslig vern for leie ved tingskade</p>	<p>Oppgavetekst teorioppgave: Om innhold og betydning av formuleringen "<i>idet hensyn tas til om de krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten er tilsidesatt</i>", jf skl § 2-1 nr. 1 første punktum if. (3)</p>
Eksamen	<p>Form: Drøft de rettsspørsmål oppgaven reiser. Både prinsipale og subsidiære spørsmål skal drøftes.</p> <p>Emner: Personskade Skadevilkår/utmåling – erstatningsrettslig vern for reiseutgifter Ansvarsgrunnlag – arbeidsgiveransvar Medvirkning</p>	<p>Oppgavetekst teorioppgave: Om passiv identifikasjon ved forsørgertap (3)</p> <p>Emner: Skjæringsfeltet mellom bilansvarsloven og alminnelig erstatningsrett.</p>
Kont eksamen	<p>Form:</p>	<p>Oppgavetekst teorioppgave: Redegjør for de grunnleggende (legislative) hensyn i erstatningsretten.</p>

	<p>Ingen oppgave er formulert. Kun faktum og partenes anførsler er gjengitt.</p> <p>Emner: Tingskade Ansvarsgrunnlag - arbeidsgiveransvar Rettslig avgrensning av årsakssammenheng Utmåling av erstatning etter brann Medvirkning</p>	<p>Redegjørelsen skal behandle både hensyn bak regler om at skadevolder gjøres ansvarlig for skade og hensyn bak at erstatningen avkortes eller reduseres. Konkretiser hensynene ved hjelp av dommer eller egne eksempler.</p> <p>(2) (3)</p>
--	---	---

Kommentarer til oppgavene 2017-18

Samtlige oppgaver består av en praktikumoppgave og en teorioppgave.

Praktikumoppgavene

En oppgave har formen: «Drøft de retts spørsmål oppgaven reiser». En oppgave har samme innledning, men med tillegget: «Både prinsipale og subsidiære spørsmål skal drøftes». Til kont eksamen er ingen spørsmål eller oppgave formulert. Oppgaven består av en beskrivelse av faktum og partenes anførsler. Dette er grunn til å tro at dette beror på en inkurie.

Oppgavene dekker både personskade og tingskade.

Alle praktikumoppgavene reiser spørsmål som prøver studentenes kunnskaper innen de tre grunnvilkårene for erstatning – skade, ansvarsgrunnlag og årsakssammenheng.

Arbeidsgiveransvar og objektivt ansvar er dekket, men ikke culpaansvar. Det siste er heller ikke særskilt tema i teorioppgavene dette året.

Reglene om medvirkning er dekket i de to eksamensoppgavene, ikke i den obligatoriske oppgaven.

Reglene om lemping er ikke dekket i noen oppgaver dette året.

Aspekter knyttet til utmåling er dekket i to av oppgavene.

Teorioppgavene

Teorioppgavene gjelder arbeidsgiveransvar, passiv identifikasjon og legislative hensyn i erstatningsretten.

Oppsummering for 2017-18

Holdt opp mot kunnskapskravet dekker oppgavene totalt sett godt kunnskapskrav (1), (2) og (3) – men bare deler av (4).

Under (4) er tema knyttet til utmålingsreglene og bilansvar dekket, men de resterende punktene:

Regler om solidaransvar, regress, forholdet mellom erstatning og trygde- og forsikringsdekning; særskilt yrkesskadeforsikring .... samt den europeiske rettens innvirkning på norsk erstatningsrett

- er ikke dekket.

2018-19	Praktikum	Teori
Obligatorisk kursoppgave	Form: Drøft og løs de prinsipale og subsidiære rettsspørsmålene som oppstår. Spørsmålet om skadelidtes medvirkning skal ikke drøftes. Emner: Tingskade Ansvarsgrunnlag – arbeidsgiveransvar herunder oppdragsgiveransvar Årsakssammenheng + rettslig avgrensning av årsakssammenhengen	Oppgavetekst teorioppgave: Gjør rede for hvordan grunnvilkåret om skade vil være oppfylt dersom skade har ført til et økonomisk tap for den skadelidte. (3)
Eksamen	Form: Drøft og ta stilling til om Lillevik kommune er erstatningsansvarlig overfor Peder og Hans. Ta også stilling til om, og eventuelt hvor mye, erstatningssummen skal avkortes. (Det skal utover dette ikke tas stilling til selve utmålingen av	Oppgavetekst teorioppgave: Betydningen av nærheten mellom arbeidstakers forsettlige skadehandling og arbeidstakernes arbeidsoppgaver i vurderingen av om arbeidstakeren har gått utenfor det som er rimelig å regne med etter skl § 2-1 nr. 1, 2.punktum (3)

	<p>erstatningssummen, og ikke utmåles noen konkret erstatningssum.)</p> <p>Emner: Personskade Ansvarsgrunnlag – arbeidsgiveransvar Årsakssammenheng +rettslig avgrensning av årsakssammenheng – tredjemanns sjokkskade Medvirkning</p>	
Kont eksamen	<p>Form: Drøft og ta stilling til om entreprenørselskapet er erstatningsansvarlig overfor Peder Ås og Marte Kirkerud. Det skal også tas stilling til hvor mye erstatningssummen eventuelt skal avkortes. (Det skal ikke utmåles noen konkret erstatningssum.)</p> <p>Emner: Personskade Ansvarsgrunnlag – arbeidsgiveransvar Årsakssammenheng Medvirkning Lemping</p>	<p>Oppgavetekst teorioppgave: Gjør rede for hensynene bak den ulovfestede regelen om objektivt ansvar og om grensene for ansvaret er trukket på en hensiktsmessig måte i rettspraksis. (3)</p>

Kommentarer til oppgavene 2018-19

Samtlige oppgaver består av en praktikumoppgave og en teorioppgave.

Praktikumoppgavene

En oppgave har formen: «Drøft og løs de prinsipale og subsidiære rettsspørsmålene som oppstår. Spørsmålet om skadelidtes medvirkning skal ikke drøftes.»

To oppgaver har formen: «Drøft og ta stilling til om X er erstatningsansvarlig overfor Y og Z. Ta også stilling til om, og eventuelt hvor mye, erstatningssummen skal avkortes. (Det skal utover

dette ikke tas stilling til selve utmålingen av erstatningssummen, og ikke utmåles noen konkret erstatningssum.)»

Oppgavene dekker både personskade og tingskade.

Alle praktikumoppgavene reiser spørsmål som prøver studentenes kunnskaper innen de tre grunnvilkårene for erstatning – skade, ansvarsgrunnlag og årsakssammenheng.

Alle oppgavene gjelder arbeidsgiveransvaret, hverken objektivt ansvar eller culpaansvar er dekket. Objektivt ansvar er dekket av teorioppgaven til kont eksamen.

Reglene om medvirkning er dekket i de to eksamensoppgavene, ikke i den obligatoriske oppgaven.

Reglene om lemping er dekket i oppgaven gitt til kont eksamen.

Aspekter knyttet til utmåling er ikke dekket.

Forholdet til europeisk rett er tema i forbindelse med ansvar for sjokkskader.

Teorioppgavene

Teorioppgavene gjelder skadevilkåret, arbeidsgiveransvar og objektivt ansvar.

I den sistnevnte oppgaven skal studentene redegjøre for hensynene bak de ulovfestede reglene om objektivt ansvar og om grensene for ansvaret er trukket på en hensiktsmessig måte. Det siste innbyr til rettspolitisk refleksjon.

Oppsummering for 2017-18

Holdt opp mot kunnskapskravet dekker oppgavene totalt sett godt kunnskapskrav (1), (2) og (3).

Under (4) er forholdet til europeisk rett tema, men de resterende punktene:

Regler om utmåling, solidaransvar, regress, forholdet mellom erstatning og trygde- og forsikringsdekning; særskilt yrkesskade- og motorvognforsikring

- er ikke dekket.

2019-20	Praktikum	Teori
Obligatorisk kursoppgave	<p>Form: Drøft og ta stilling til om Hotell Ravn er erstatningsansvarlig overfor Lars Holm og DEF AS. Det skal også tas stilling til hvor mye erstatningssummen eventuelt skal avkortes. (Det skal ikke utmåles noen konkret erstatningssum.)</p> <p>Emner: Personskade Skadevilkåret Ansvarsgrunnlag – arbeidsgiveransvar og objektivt ansvar for uforsvarlig ordning Den rettslige avgrensningen av årsakssammenheng Medvirkning</p>	<p>Oppgavetekst teorioppgave: Gjør rede for hva som ligger i at risikoen må være ekstraordinær for at det skal være grunnlag for ulovfestet objektivt ansvar. (3)</p>
Eksamen	<p>Form: Ta stilling til om GHI AS er erstatningsansvarlige overfor Lars og Kari Holm, og om og hvor mye erstatningssummene i så fall skal avkortes.</p> <p>Emner: Personskade Ansvarsgrunnlag – arbeidsgiveransvar Rettslig avgrensning av årsakssammenheng – tredjemanns sjokkskade Medvirkning</p>	<p>Oppgavetekst teorioppgave: Gjør rede for det erstatningsrettslige vernet for ideelle interesser slik det er utviklet i norsk høyesterettspraksis. (3)</p>
Kont eksamen	<p>Form: Ta stilling til om Kari og Peder er erstatningsansvarlige overfor Lars og Lillevik Consult, og om (og i så fall hvor</p>	<p>Oppgavetekst teorioppgave: Gjør rede for hovedtrekkene i det ulovfestede objektive ansvaret i norsk erstatningsrett. (3)(2)</p>

mye) erstatningssummene i så fall skal avkortes.

Emner:

Personskade
Ansvarsgrunnlag – culpa
Rettslig avgrensning av
årsakssammenheng
Medvirkning

Kommentarer til oppgavene 2019-20

Samtlige oppgaver består av en praktikumoppgave og en teorioppgave.

Praktikumoppgavene

Formen i samtlige oppgaver er at kandidaten bes om å ta stilling til om X er erstatningsansvarlige overfor Y og Z – og om og så fall hvor mye erstatningssummen skal avkortes.

Oppgavene dekker kun personskade, ikke tingskade.

Alle praktikumoppgavene reiser spørsmål som prøver studentene kunnskaper innen de tre grunnvilkårene for erstatning – skade, ansvarsgrunnlag og årsakssammenheng.

Oppgavene dekker både arbeidsgiveransvar, objektivt ansvar og culpaansvar.

Samtlige oppgaver dekker også reglene om medvirkning.

Reglene om lemping er ikke dekket i noen av oppgavene.

Aspekter knyttet til utmåling er heller ikke dekket.

Forholdet til europeisk rett er tema i forbindelse med ansvar for sjokkskader.

Teorioppgavene

To av teorioppgavene gjelder objektivt ansvar. Én gjelder erstatningsrettslig vern av ideelle interesser.

Oppsummering for 2017-18

Holdt opp mot kunnskapskravet dekker oppgavene totalt sett godt kunnskapskrav (1), (2) og (3).

Under (4) er forholdet til europeisk rett tema, men de resterende punktene:

Regler om utmåling, solidaransvar, regress, forholdet mellom erstatning og trygde- og forsikringsdekning; særskilt yrkesskedeforsikring og motorvognforsikring

- er ikke dekket.

4. 3 Oppsummering alle 5 år

Bortsett fra i 2015-16 er det konsekvent gitt en praktikum og en teorioppgave både til eksamen og til den obligatoriske oppgaven. I 2015-16 ble det kun gitt praktikumoppgaver.

Om praktikumoppgavene

Praktikumoppgavene er ulikt formulert. De første årene er formuleringen at kandidaten skal drøfte og ta stilling til de rettsspørsmålene som er reist. Fra og med oppgaven gitt til eksamen 2018-19 er formuleringen at kandidaten skal ta stilling til om X er erstatningsansvarlig overfor Y og Z og hvor mye erstatningssummen eventuelt skal avkortes. Spørsmålet om avkortning av erstatningen knytter seg til medvirkning, men i to oppgaver også til lemping.

Alle praktikumoppgavene reiser spørsmål som prøver studentenes kunnskaper innen de tre grunnvilkårene for erstatning – skade, ansvarsgrunnlag og årsakssammenheng.

Samtlige praktikumoppgaver spør etter drøfting av ett eller flere ansvarsgrunnlag. Sett under ett dekker oppgavene både culpaansvar, arbeidsgiveransvar og objektivt ansvar, selv om arbeidsgiveransvaret dominerer oppgavene.

Spørsmål knyttet til årsakssammenheng er dominert av spørsmål knyttet til den rettslige avgrensningen av årsakssammenheng, men også faktisk årsakssammenheng er tema i noen oppgaver.

Et annet tema som går mye igjen er medvirkning, mens lemping kun er tema i to oppgaver.

Rene utmålingsspørsmål forekommer også mer sjelden. Utmåling er riktignok også tema i forbindelse med avkortning som følge av medvirkning og ved spørsmål om

erstatningsrettslig vern (f eks leieinntekter ved tingskade). Dette er likevel emner med en glidende overgang til utmålingsreglene, og regnes ikke som egentlige utmålings spørsmål.

Forholdet til europeisk rett er kun særskilt tema i tre oppgaver som gjelder sjokkskader.

De fleste oppgavene gjelder personskader, men også tingskader er godt representert.

Oppgavene forutsetter gjennomgående mye kunnskap om rettspraksis på området.

Om teorioppgavene

Oppsummert knytter også teorioppgavene seg hovedsakelig til tema innen grunnvilkårene for erstatning. Oppgaver knyttet til objektivt ansvar, arbeidsgiveransvar og vern av ideelle interesser er alle gitt flere ganger.

Lemping eller medvirkning er ikke direkte tema i noen av teorioppgavene - men inngår i oppgaven til kont eksamen 2017-18 om hensynene bak erstatningsretten, herunder hensyn bak at erstatning avkortes eller reduseres.

Rene utmålings spørsmål eller forholdet til europeisk rett er ikke særskilt tema i noen teorioppgaver.

Også teorioppgavene krever mye kunnskap om relevant rettspraksis.

4.4 Samsvar mellom oppgavene og de ulike læringsmålene

Samsvar mellom oppgavene og læringsmålet for kunnskap

Oppgavene **dekker godt kunnskapskravene** angitt i punktene:

(1) Kunnskaper om grunnleggende regler og sammenhenger i erstatningsretten

(2) Viktige erstatningsrettslige begreper

Følgende tema nevnt under (3): *Forståelse og detaljerte kunnskaper innenfor emnene erstatningsrettslig relevant skade, ansvarsgrunnlag, årsakssammenheng, skadelidtes forhold (herunder skadelidtes medvirkning)*

Reglene om lemping, som også er nevnt under (3), er mer sjelden dekket, jf under.

Følgende emner er **dekket mer sjelden eller ikke i det hele tatt**:

(4) Praktisk anvendbar forståelse for og kunnskaper om øvrige emner innenfor lærestoffet; utmåling, solidaransvar og regress, forholdet mellom erstatning og trygde- og forsikringsdekning; særskilt yrkesskedeforsikring og motorvognforsikring, samt den europeiske rettens innvirkning på norsk erstatningsrett.

Basert på sensorveiledningene ser det ut som kunnskap om «den europeiske rettens innvirkning på norsk erstatningsrett» kun er direkte etterspurt i oppgaver der norsk rettspraksis knyttet til sjokkskader er tema - ellers ikke.

(3) Det som gjelder lemping nevnt under (3) er kun tema i to praktikumoppgaver og ikke særskilt tema i noen av teorioppgavene.

Oppsummert kan det se ut som oppgavene er konsentrert om å dekke de mest sentrale vilkårene for erstatning etter norsk rett. Oppgavene krever også god kjennskap til sekstrinnskjematet for løsning av erstatningsrettslige spørsmål som har vært fulgt på kurset.

Øvrige tema nevnt i kunnskapskravet er langt sjeldnere gjort til særskilt emne i oppgavene og sensorveiledningene ser heller ikke ut til å forvente at de behandles. Dette omfatter praktiske tema som utmålingsregler og forholdet mellom erstatning, trygde- og forsikringsdekning. Det omfatter også den europeiske rettens innvirkning på norsk erstatningsrett, som ut fra læringsmålene sett under sett er fremhevet som sentrale tema. Hvor sentrale disse temaene har vært i undervisningen vet vi ikke.

Samsvar mellom oppgavene og læringsmålet knyttet til ferdigheter

Om læringsutbytte i form av ferdigheter angir emnebeskrivelsen at studentene:

- *kan finne frem til, identifisere, systematisere og formulere erstatningsrettslige argumenter så vel muntlig som skriftlig.*
- *kan resonnerer seg frem til et faglig forsvarlig standpunkt gjennom avklaring av spenninger mellom ulike typer gyldige erstatningsrettslige argumenter.*
- *kan foreta en selvstendig analyse av erstatningsrettslige problemstillinger på en grundig, helhetlig, kritisk og balansert måte.*
- *kan anvende anerkjent juridisk metode til å analysere praktisk aktuelle erstatningsrettslige problemstillinger, herunder drøfte, argumentere og selvstendig ta standpunkt til problemløsningen.*
- *behersker en juridisk metode som omfatter bruk av lovfestede og ulovfestede*

erstatningsrettslige rettskilder, samt EU-rettskilder og europeisk «soft law». - kan arbeide i gruppe med andre som en deltaker som bidrar aktivt til en akademisk diskusjon av praktiske erstatningsrettslige problemstillinger med teoretiske implikasjoner, herunder kommentere og evaluere andre studenters juridiske analyser og selv motta og gjøre bruk av slike kommentarer.

- *kan drøfte erstatningsrettslige spørsmål i et rettspolitisk perspektiv, samt relatere norsk erstatningsrett til erstatningsretten på europeisk nivå.*

Oppgavene som er gitt synes godt egnet til å avdekke om studentene har ferdighetene beskrevet i de fire første kulepunktene innenfor de kunnskapsområdene oppgavene dekker.

Praktikumoppgaver der formen er at kandidatene skal «*drøfte og løse de spørsmålene oppgaven reiser*» stiller noe større krav til studentenes ferdigheter når det gjelder å identifisere problemstillinger enn oppgavene som stiller mer konkrete spørsmål.

Det er få oppgaver som utfordrer studentenes ferdigheter knyttet til bruk av EU-rettskilder og europeisk soft law (nest siste kulepunkt) og relatering av norsk erstatningsrett til erstatningsretten på europeisk nivå (siste kulepunkt). Dette til tross for at det internasjonale perspektivet har en sentral plass i læringsmålene. Et unntak er oppgaver knyttet til sjokkskader.

To teorioppgaver etterspør særskilt drøfting i et rettspolitisk perspektiv (jf siste kulepunkt), samt at noen praktikumoppgaver innbyr til drøftinger med slike perspektiver (for eksempel oppgaver som gjelder sjokkskader og vern av ikke-økonomiske interesser). Tatt i betraktning at erstatningsretten er et fagfelt der rettspolitiske betraktninger alltid har stått sentralt er det muligens gitt litt få oppgaver med en klar oppfordring til slike drøftelser.

Samsvar mellom oppgavene og kravet til generell kompetanse

Om læringsutbytte i form av **generell kompetanse** angir emnebeskrivelsen at studentene:

- *kan drøfte juridiske spørsmål som i høy grad må avgjøres på bakgrunn av rettspraksis og ulovfestede regler, og ha en metodisk forståelse for særlige argumentasjonsmåter som disse rettskildene forutsetter.*
- *kan drøfte og argumentere på en måte som fremhever og tar stilling til internasjonale rettskilders betydning for rettsområdet.*
- *har en oversikt over og forståelse for varianter av rettslig samspill mellom generelle lovfestede og ulovfestede regler, spesialregler og internasjonale rettskilder.*

- *har oversikt og forståelse for ulike offentligrettslige og privatrettslige kompensasjonssystemers rettslige sammenheng og gjensidige påvirkning.*

Kompetansen beskrevet i det første kulepunktet synes godt dekket av oppgavene. Bortimot alle oppgavene krever god kjennskap til rettspraksis/ulovfestede regler. Oppgavene er også godt egnet til å avdekke om studentene har metodisk forståelse knyttet til hvordan disse rettskildene skal anvendes for å drøfte og gi svar på rettslige spørsmål.

Også kravet til kompetanse i det tredje kulepunktet er godt dekket når det gjelder forståelse for samspillet mellom «*generelle lovfestede og ulovfestede regler*». Svært mange av oppgavene reiser problemstillinger som krever at studentene både må tolke lovtekst og anvende rettspraksis, og vise at de skjønner hvordan de ulike rettskildene virker sammen.

Når det derimot gjelder kravet i tredje kulepunkt om oversikt og forståelse for samspillet med internasjonale rettskilder, er det i liten grad dekket av oppgavene. Det samme gjelder det andre kulepunktet som gjelder kompetanse til å drøfte og argumentere på en måte som viser internasjonale rettskilders betydning for rettsområdet. Som tidligere nevnt er det få oppgaver som reiser problemstillinger knyttet til internasjonale rettskilder. Oppgavene er følgelig lite egnet til å avdekke om studentene har oversikt og forståelse for samspillet med internasjonal rett eller slike rettskilders betydning for rettsområdet. Så langt vi kan se er den europeiske rettens innvirkning på norsk erstatningsrett som nevnt kun direkte tema i tilknytning til oppgaver som berører norsk rettspraksis knyttet til sjokkskader.

Det siste kulepunktet, som etterspør forståelse for ulike offentligrettslige og privatrettslige kompensasjonssystemers rettslige sammenheng og gjensidige påvirkning, er heller ikke dekket av oppgavene. Slik vi forstår det henger dette kompetansekravet sammen med kravet til kunnskap om forholdet mellom erstatning og trygde- og forsikringsdekning og særskilt yrkesskadeforsikring og motorvognforsikring. Bortsett fra at forholdet til bilansvarsloven inngår i én av teorioppgavene kan vi ikke se at sammenhengene mellom de ulike kompensasjonssystemene har vært særskilt tema i noen av oppgavene som er gitt. Oppgavene er som følge av det heller ikke egnet til å avdekke studentenes forståelse for den rettslige sammenheng og gjensidige påvirkningen mellom kompensasjonssystemene.

4.5 Oppsummering/avsluttende synspunkter erstatningsrett

Oppsummert kan det se ut som oppgavene er konsentrert om de mest sentrale vilkårene for erstatning etter norsk rett og lagt opp etter sekstrinnskjemaet for løsning av erstatningsrettslige spørsmål som har vært fulgt på kurset. Dette utgjør kjernen i erstatningsretten og er en naturlig prioritering.

Innenfor denne rammen er oppgavene også godt og variert utformet og reiser mange aktuelle og praktiske rettslige problemstillinger som også utfordrer de særskilte ferdighetene som faget krever.

Fordi oppgavene i liten grad berører internasjonale aspekter utfordres studentenes kunnskaper og særskilte ferdigheter knyttet til bruk av slike rettskilder i langt mindre utstrekning. Tatt i betraktning at internasjonale aspekter samlet sett er sentrale i læringsmålene for faget, er det grunn til å reise spørsmål om slike aspekter bør dekkes bedre.

Opgavene er heller ikke egnet til å avdekke kunnskaper, oversikt og forståelse for den rettslige sammenhengen mellom de erstatning og trygde- og forsikringsdekning og hvordan de påvirker hverandre. Også dette er et tydelig formulert læringsmål i faget. Det er også sentral kompetanse i det praktiske rettsliv som det er naturlig å forvente at studentene har etter å ha gjennomført kurset i erstatningsrett. Det er følgelig grunn til å vurdere om det oftere bør være tema for prøving i obligatoriske oppgaver og/eller til eksamen.

5. TINGSRETT

5.1 Kunnskapskravet

Om læringsutbytte i form av **kunnskap** angir emnebeskrivelsen:

«Studenten har kunnskap og forståing av grunnleggande reglar som gjeld råderetten over fysiske ting, det vil seia fast eigedom og lausøyre, i kraft av eigedomsrett og avgrensa rettar til fysiske ting (fast eigedom og lausøyre). Studenten har kunnskap og forståing for korleis eigedomsretten må avgrensast i høve til offentleg rettslege reglar og andre private rettar.

Dette inneber kunnskap om:

- 1. Grunnlova § 112 (i 2015/16 § 110b) og Grunnlova § 105, miljørettslege prinsipp, vern av eigedomsretten, offentleg arealplanar og oreigning*
- 2. internasjonale konvensjonar og særleg EMK Protokoll nr. 1 (P 1-1)*
- 3. reglane om allemannsrett*
- 4. reglane som gjeld grenser for eigarrådvelde i høve til granneeigedom, sameige og om serlege råderettar til ting*

5. *reglane som gjeld avgrensing og identifisering av ting og grenser for fast eigedom mot andre eigedommar og mot område som ikkje er underlagt privat eigedomsrett (som sjøområde, eigarlaust midtstykke i innsjøar og undergrunnen)*
6. *hovudpunkta i reglane om registrering av fast eigedom og lausøyre*
7. *reglane som gjeld stifting av rettar til ting ved hevd eller alder tids bruk*

Punktene er nummererte av oss for å gjøre fremstillingen enklere.

Bortsett fra endringen i henvisningen til Grunnloven nevnt i parentes under 1 er det ikke gjort materielle endringer i kunnskapskravene i den aktuelle perioden.

5. 2 Oversikt over oppgavene de enkelte årene

I oversikten refererer tallene satt i (..) til nummereringen av kunnskapskravene over.

2015-16	Praktikum	Teori
Obligatorisk kursoppgave	<p>Form: Oppgaven er formulert som 2 konkrete spørsmål</p> <p>Emner: (7) Hevd /tålt bruk</p> <p>(4) Servitutt - dommen i Rt 2015 120 står sentralt + andre dommer fra Høyesterett</p> <p>(1) Oppgaven omfatter også spørsmålet om en reguleringsplan løser privatrettslige forhold</p>	
Eksamen	<p>Form: Oppgaven er formulert som 3 konkrete spørsmål</p> <p>Emner: (5) Yttergrensen for privat eiendomsrett i sjø</p>	

	<p>(1) Utfyllingsrett i konflikt med offentlige interesser – spørsmål om Vegvesenet må ekspropriere for å få tilgang til areal ifm bygging av tunell</p> <p>(5) Retter som følger med ved avhending - avgrensing mot andre eiendommer og mot sjø</p> <p>(4) Naboloven – vern av utsikt</p> <p>(3) Allemannsrett – retten til ferdsel i frilufsloven opp mot bruken av annenmanns eiendom</p>	
<p>Kont eksamen</p>	<p>Form: Oppgaven er formulert som 2 konkrete spørsmål</p> <p>Emner: (5) Eiendomsretten til luftrommet (vindmøller)</p> <p>(4) Sameiers rett ift andre sameiere</p>	
<p>Kommentarer til oppgavene 2015-16</p> <p>Alle oppgaver dette året er praktikumoppgaver.</p> <p>Sett under ett reiser oppgavene sentrale og aktuelle problemstillinger innen den tradisjonelle statiske tingsretten og betydningen av offentlige arealplaner.</p> <p>Oppgavene krever gjennomgående god kjennskap til sentral rettspraksis.</p> <p>Hvilke emner oppgavene dekker/ikke dekker</p> <p>Ikke dekket:</p> <p>(1) G § 110b/112 + miljørettslige prinsipp + G § 105</p> <p>(2) Internasjonale konvensjoner/EMK</p>		

(6) Registrering av fast eiendom og løsøre

Alle oppgavene gjelder fast eiendom. Ingen oppgaver gjelder løsøre.

Dekket:

De øvrige punktene i kunnskapskravet er dekket.

Det som gjelder offentlige arealplaner under (1) er også dekket. Forholdet til ekspropriasjon inngår, men er ikke særskilt tema.

2016-17	Praktikum	Teori
Obligatorisk kursoppgave	<p>Form: Oppgaven er formulert som 2 konkrete spørsmål</p> <p>Emner: (5) Eiendomsrett til luftrommet – ifm med bruk av drone (4) Nabolovens tålegrense i § 2 (uturvande + urimelig) ifm bruk av drone (1) Miljørettslige prinsipp – naturmangfoldloven – spørsmålet om hensynet til naturmangfold er relevant i vurderingen av retten til luftrommet – G § 112 aktuell men ikke eget tema</p>	<p>Oppgavetekst:</p> <p>(5)+(4) Kan ein innehavar av ferdselsrett over framand grunn (servitutt), gje fleire rett til å nytte den same traseen i samband med utparsellering eller bortfeste av tomter på eigen grunn, og kva er i så fall vilkåra for dette ?</p> <p>(4) Gjev reglane i servituttloven § 2 og rettspraksis etter di oppfatning uttrykk for tenleg balanse mellom interessene til eigar og servitutthavar i slike situasjonar?</p> <p>Kommentar: Første del av oppgaven reiser spørsmål om tolking av stiftelsesgrunnlaget samt anvendelse av servituttloven som bakgrunnsrett (servl § 9). Det andre spørsmålet innbyr til rettspolitisk refleksjon.</p>
Eksamen	<p>Form: Oppgaven er formulert som 2 konkrete spørsmål (i en setning)</p> <p>Emner:</p>	<p>Oppgavetekst: (7) Gjør rede for god tro som vilkår for hevd</p> <p>Kommentar :</p>

	(5) Eiendomsgrensen mellom eiendommer – herunder mellomgrenser i vassdrag	Oppgaven gjelder et helt sentralt vilkår ved hevd av fast eiendom.
Kont eksamen	<p>Form: Oppgaven er formulert som 4 konkrete spørsmål</p> <p>Emner (4) +(5) Stiftelsesgrunnlag og tolking av servitutt</p> <p>(7) Stiftelse av fiskerett ved hevd</p> <p>(4) Bruksdeling og oppløsning av sameie</p>	

Kommentarer til oppgavene 2016-17

Til eksamen og til den obligatoriske kursoppgaven er det i tillegg til en praktikumoppgave gitt en teorioppgave. Til kont eksamen er det kun gitt en praktikum.

Sett under etter reiser oppgavene sentrale og aktuelle problemstillinger innen den tradisjonelle statiske tingsretten. De krever også kunnskap om miljørettslige prinsipper.

Oppgavene krever god kjennskap til sentral rettspraksis.

Én av teorioppgavene innbyr særskilt til rettspolitisk refleksjon.

Hvilke emner oppgavene dekker

Ikke dekket:

- (1) G 112 + offentlige arealplaner + G 105 + ekspropriasjon
- (2) EMK+ int konv
- (3) Reglene om allemannsrett
- (6) Registrering av fast eiendom og løsøre

Alle oppgavene gjelder fast eiendom. Ingen oppgaver gjelder løsøre.

Dekket:

De øvrige punktene er dekket – inklusive miljørettslige prinsipper nevnt i (1).

2017-2018	Praktikum	Teori
Obligatorisk kursoppgave	<p>Form: Oppgaven er formulert som 2 konkrete spørsmål</p> <p>Emner: (5) Rett til grunnvannsressurs – vannressursloven/vassdragsloven og fordeling av ressursen</p> <p>(5) Rett til uttak av jordvarme – ulovfestet rett. Naboloven skal ikke drøftes.</p>	<p>Oppgavetekst: I kor stor grad kan historiske rettar vere relevant ved løysing av nye interessekonfliktar mellom areal og ressursar ?</p> <p>Sjå Rt. 2011 s. 780, Jæren energi, avsnitt 66:</p> <p>Høgsterett seier her:</p> <p><i>«Etter min mening bør man være varsom med å legge rettsregler og rettslige prinsipper som gjelder for utnyttelse av vannressurser til grunn for spørsmål knyttet til utnyttelse av vind. Historisk har utnyttelsen av vannressursene hatt langt større betydning enn utnyttelsen av vindressurser. Det er nok å peke på vassdrag som kilde til vannforsyning, og som grunnlag for kvern- og sagdrift og etter hvert produksjon av elektrisk kraft.»</i></p> <p>Spørsmålet om retten til areal og ressursar har i tillegg til Rt. 2011s. 780, Jæren energi, vore tema i også m.a. Rt. 1985 s. 1128, Rugsunddommen og Rt. 2011 s. 556, Spellsunddommen. I drøftinga av hovudspørsmålet i denne oppgåva, kan du sjå nærare på tre problemstillingar. I kor stor grad meiner Høgsterett at gamle rettstilhøve kan vere med å avklare kven som</p>

		<p>har retten til høvesvis nye utnyttingsmåtar og «nytt terreng»? Kvifor meiner Høgsterett at dei omtvista utnyttingane i dei nemnde sakene, er underkasta reglar om «først i tid, best i rett»? Meiner du at ein domstol i seinare saker kan kome fram til at nye ressursar eller utnyttingar kan vere underlagt eksklusiv privat eigedomsrett utan at dette følgjer av lovgiving?</p> <p>Kommentar: Oppgaven krever kunnskap om: (1) Miljørettslige prinsipper + vern av eiendomsrett (5) Grensene for fast eiendom</p> <p>Oppgaven er vanskelig og stiller høye krav til evnen til selvstendig analyse og rettspolitisk refleksjon. Oppgaven krever også god kjennskap til rettspraksis.</p>
<p>Eksamen</p>	<p>Form: Oppgaven er formulert som 5 konkrete spørsmål.</p> <p>Emner: (4) Sameie: Spørsmål om en notbu er i sameie – etablering/oppheving/overføring av sameieandel + sameiers utnyttelse + servituttloven § 2 - bruk i samsvar med «tida og tilhøva»</p> <p>(5) Utplassering av flytebrygge i sjøen – oppgaven gjelder egentlig omfanget av bruksrett – men eiendomsgrensen i sjø er relevant</p>	

	(7) Hevd av eiendomsrett til en notbu	
Kont eksamen	<p>Form: Oppgaven er formulert som 3 konkrete spørsmål</p> <p>Emner: (5) +(1) Spørsmål om et tiltak i form av havbruk er i strid med grunneiers tilflotsrett</p> <p>(4) Spørsmål om et tiltak i form av havbruk er en krenkelse av naboloven § 2 + krav om retting etter naboloven § 10</p> <p>(5)+(3)+(7) Vern av retten til fiske og høsting av tang og tare i kraft av eiendomsrett i sjø og som allemannsrett + erverv av retter ved hevd.</p> <p>Kommentar: Oppgaven er krevende. Reiser sentrale tradisjonelle tingsrettslige spørsmål, men forutsetter også kunnskap om betydningen av offentlige arealplaner/regulering.</p>	
<p>Kommentarer til oppgavene 2017-18</p> <p>Til den obligatoriske kursoppgaven er det i tillegg til en praktikumoppgave gitt en teorioppgave. Til eksamen og til kontinuasjonseksamen er det kun gitt praktikumoppgaver.</p> <p>Sett under ett reiser oppgavene sentrale og aktuelle problemstillinger innen den tradisjonelle statiske tingsretten. Oppgavene krever også kunnskap om betydningen av offentlige arealplaner og miljørettslige prinsipper.</p> <p>Oppgavene krever god kjennskap til sentral rettspraksis.</p>		

Teorioppgaven innbyr særskilt til rettspolitisk refleksjon.

Hvilke emner oppgavene dekker

Ikke dekket:

- (1) G 112 + G 105 + ekspropriasjon
- (2) EMK + int konv
- (6) Registering av fast eiendom og løsøre

Alle oppgavene gjelder fast eiendom. Ingen oppgaver gjelder løsøre.

Dekket:

De øvrige punktene, inklusive forholdet til offentlige arealplaner og miljørettslige prinsipp under (1).

2018-19	Praktikum	Teori
Obligatorisk kursoppgave	<p>Form: Studentene er bedt om å skrive en juridisk vurdering og ta stilling til de rettslige spørsmålene som vil kunne oppstå basert på et faktum. Det er angitt 4 konkrete spørsmål som skal utredes.</p> <p>Emner: Samtlige spørsmål gjelder sameie i fast eiendom.</p> <p>(4) Flertallsvedtak i sameie - § 4</p> <p>(4) Rettsforholdet til sameiere som ikke vil være med på fellesdrift - § 5</p> <p>(4) Kjøp av sameiedeler og forkjøpsrett - § 10</p>	
Eksamen	<p>Form: Oppgaven er formulert som 3 konkrete spørsmål</p>	

	<p>Emner:</p> <p>(4)+(1) Spørsmålet om et byggearbeid kommer i strid med en negativ servitutt (strøkservitutt) og forholdet til offentlige vedtak og reguleringsplan i området</p> <p>(5)+(6) Rett til undergrunnen – og spørsmål om tolking av matrikkelloven</p> <p>(7) Hevd av rett til å ha stående drivhus – og grensen mot tålt bruk – rettstap ved passivitet</p>	
<p>Kont eksamen</p>	<p>Form:</p> <p>Studentene er bedt om å skrive en rettslig utredning av hvilke regler som gjelder for konflikten beskrevet i faktum og vurdere om gjeldende rett på området er tilfredsstillende</p> <p>Dette er den eneste oppgaven som <u>ikke</u> gjelder fast eiendom</p> <p>Emner:</p> <p>(4) Oppløsning av sameie i hund etter samlivsbrudd – reiser spørsmål om hunden er i sameie og om det foreligger «serleg rettshøve»</p>	<p>Oppgavetekst:</p> <p>Gjør greie for og vurder reglene om avgrensingen av området for allmenn ferdsel etter frilufsloven § 1a, slik disse er utviklet i rettspraksis</p> <p>Kommentar:</p> <p>(3) Oppgaven gjelder kriteriene for å skille mellom ulike områder som står ulikt ift allemannsretten til fri ferdsel etter frilufsloven.</p> <p>Oppgaven krever god kunnskap om sentral rettspraksis og evne til rettspolitisk refleksjon.</p>
<p>Kommentarer til oppgavene 2018-19</p> <p>Til kont eksamen er det i tillegg til en praktikumoppgave gitt en teorioppgave. Til den obligatoriske kursoppgaven og til eksamen er det kun gitt praktikumoppgaver.</p>		

Den obligatoriske kursoppgaven etterspør en juridisk vurdering av 4 konkrete spørsmål. Til kont eksamen er oppgaven å skrive en rettslig utredning av hvilke regler som gjelder for konflikten beskrevet i faktum og vurdere om gjeldende rett på området er tilfredsstillende.

Sett under ett reiser oppgavene sentrale og aktuelle problemstillinger innen den tradisjonelle statiske tingsretten. Én oppgave gjelder løsøre (en hund). Betydningen av offentlige arealplaner er dekket.

Oppgavene krever god kjennskap til sentral rettspraksis.

Hvilke emner oppgavene dekker

Ikke dekket:

- (1) G 112 + miljørettslige prinsipp + G 105 + ekspropriasjon
- (2) EMK+ int konv
- (6) Registering av løsøre

Én av praktikumoppgavene gjelder løsøre (en hund), de øvrige gjelder fast eiendom.

Dekket:

De øvrige punktene, inklusive forholdet til offentlige arealplaner (1) og (6) registrering av fast eiendom.

2019-20	Praktikum	Teori
Obligatorisk kursoppgave	Form: Oppgaven er formulert som 3 konkrete spørsmål Emner: (7)+(1) Spørsmålet om en særlig rett til ferdsel har gått tapt etter regler om frihevd + betydning av offentlige arealplaner (4)+(1) Rett til å bygge bilvei for servitutthaver (tolking av avtale og servituttloven § 2) og begrensninger på omfanget av bruken + forholdet til offentlige	

	<p>arealplaner + betydningen av naturmangfold (vern av ærfugl) + byggeforbud i strandsonen</p> <p>(3) Kommersiell utnyttelse av høstingsretten i friluftsløven</p>	
Eksamen	<p>Form: Oppgaven er formulert slik: «Drøft og ta stilling til de spørsmål som er reist ovenfor».</p> <p>Emner: (1) + (4) Plikt til retting etter naboloven § 10 - herunder spørsmål om naboloven gjelder - og grensen i § 2 - gjennomføring av støyreducerende tiltak + betydningen av offentlig arealplanlegging og forurensingsloven.</p>	<p>Oppgavetekst: Hvor langt kan en servitutthaver overføre hele eller noe av retten sin til andre ?</p> <p>Emner: (4) Servituttloven § 9 + § 1</p>
Kont eksamen	<p>Form: Oppgaven er formulert som 3 konkrete spørsmål.</p> <p>Emner: (5) Retten til undergrunnen og grunnvann – om plassering av et giftdeponi kommer i konflikt med rettigheter i undergrunnen</p> <p>(4)+(1) Omskiping og avskiping av brønnrett (servitutt) + betydningen av offentlige vedtak/regulering</p> <p>(3) Erstatningsrettslig vern av allemannsrett</p>	
<p>Kommentarer til oppgavene 2019-20</p>		

Til eksamen er det i tillegg til en praktikumoppgave gitt en teorioppgave. Til den obligatoriske kursoppgaven og til kont eksamen er det kun gitt praktikumoppgaver.

Sett under ett reiser oppgavene sentrale og aktuelle problemstillinger innen den tradisjonelle tingsretten, og forutsetter kunnskap om betydningen av offentlige arealplaner og miljørettslige prinsipp.

Oppgavene krever god kjennskap til sentral rettspraksis.

Hvilke emner oppgavene dekker

Ikke dekket:

- (1) G 112+ G 105 + ekspropriasjon
- (2) EMK+ int konv
- (6) Registering av fast eiendom og løsøre

Alle oppgavene gjelder fast eiendom. Ingen oppgaver gjelder løsøre.

Dekket:

De øvrige punktene, inklusive forholdet til offentlige arealplaner og miljørettslige prinsipp (1).

5. 3 Oppsummering – alle 5 år

Om praktikumoppgavene

13 av 15 praktikumoppgaver er tradisjonelle praktikumoppgaver. Disse oppgavene varierer mye i lengde og detaljnivå når det gjelder faktum og kompleksitet. De fleste angir konkrete problemstillinger som studentene skal ta stilling til. I én av oppgavene er problemstillingene ikke definert (ex 2019-2020). Oppgaven der lyder: «Drøft og ta stilling til de spørsmål som er reist ovenfor».

2 av praktikumoppgavene (obligatorisk kursoppgave og kont eksamen i 2018-19) er en «hybrid» mellom praktikum og teori der studentene er bedt om å skrive en utredning basert på det beskrevne faktum. Den ene av disse oppgavene angir 4 konkrete problemstillinger. I den andre er oppgaven å skrive en rettslig vurdering av hvilke regler som gjelder for konflikten, samt å vurdere om gjeldende rett på dette området er tilfredsstillende. Særlig den sistnevnte oppgaven grenser mot en teorioppgave.

Om teorioppgavene

I løpet av perioden er det gitt totalt fem teorioppgaver. Tre av fem oppgaver innbyr særskilt til rettspolitisk refleksjon. To er mer tradisjonelle oppgaver der det skal redegjøres for rettsregler innen tradisjonelle - og sentrale - tingsrettslige emner (hevd og servitutt).

5. 4 Samsvar mellom oppgavene og læringsmålene for tingsrett

Samsvar mellom oppgavene og læringsmålet for kunnskap

Når det gjelder kunnskapskravene angitt i den nummererte emnebeskrivelsen innledningsvis, er følgende områder **godt dekket i oppgavene** sett under ett:

(3) Reglene om allemannsrett

(4) Reglene som gjelder grenser for eierrådighet i forhold til naboeiendom, sameie og servitutt

(5) Reglene som gjelder avgrensing og identifisering av ting og grenser for fast eiendom mot andre eiendommer og mot områder som ikke er underlagt privat eiendomsrett (som sjøområde, eierløst midtstykke i innsjøer og undergrunnen)

(7) Reglene som gjelder stiftelse av retter til ting ved hevd eller alder tids bruk

Emner som **sjelden er dekket**:

(6) Reglene om registrering av fast eiendom og **løsøre** er kun tema i én oppgave som gjelder tolking av matrikkelloven (her er kravet kunnskap om hovedpunktene).

I tillegg kommer at oppgavene i all hovedsak gjelder **fast eiendom**. Regler om **løsøre** er kun tema i én oppgave i hele perioden. Denne gjelder problemstillinger knyttet til sameie i en hund etter samlivsbrudd.

Følgende emner er **ikke dekket**:

Deler av (1) – og konkret det som gjelder:

Grunnloven § 112 (for 2015 -16 G § 110 b): Det er ingen oppgaver som spesifikt gjelder G § 112. Selv om oppgavene ikke spesifikt omhandler G § 112 er miljørettslige prinsipper og regler knyttet til miljø tema i flere oppgaver.

Grunnloven § 105 og regler om ekspropriasjon.

(2) Internasjonale konvensjoner og særlig EMK Protokoll nr. 1 (P 1-1) – (Vern om eiendom)

Oppsummert dekker oppgavene godt emner innen den tradisjonelle statiske tingsretten knyttet til fast eiendom (3), (4), (5) og (7), samt forholdet til offentlige reguleringer og miljørettslige aspekter (1). Tradisjonelt er dette de de mest sentrale emnene i faget. Mange av problemstillingene som oppgavene reiser er også både praktiske og aktuelle og reiser juridiske spørsmål knyttet til ulike former for privat og offentlig utnyttning av fast eiendom.

Sett under ett ivaretar utvalget av oppgaver både sentrale problemstillinger i faget og hensynet til aktualitet og praktisk nytte. Holdt strengt opp mot kunnskapskravet er det likevel noen emner som ikke er så godt dekket av oppgavene.

Det mest iøynefallende er kanskje at regler om løsøre kun er dekket i én av oppgavene. Selv om fast eiendom må sies å være det mest sentrale i tingsretten er det muligens litt lite, all den tid faget ikke er begrenset til fast eiendoms rettsforhold.

Det er heller ikke gitt oppgaver som spesifikt gjelder G § 112 og som også er konkret nevnt i kunnskapskravet (1). Det tilføyes likevel at regler om miljø og miljørettslige prinsipper, som G § 112 omhandler, er dekket i flere oppgaver. Konkret kunnskap om G § 112 kan nok flettes inn i besvarelsen av disse oppgavene, men vurdert ut fra sensorveiledningene ser ikke dette ut til å være en forventning.

Ekspropriasjon og G § 105, som også er spesielt nevnt under (1), har heller ikke vært særskilt tema i noen av oppgavene. Det samme gjelder internasjonale konvensjoner og særlig EMK protokoll nr. 1 (P1-1) som er spesifikt nevnt i kunnskapskravet under (2). Hvor sentrale disse emnene har vært i undervisningen eller hvor grundig de har vært behandlet vet vi ikke. All den tid bestemmelsene er spesielt nevnt i kunnskapskravet legger vi likevel til grunn at de har vært dekket. Vi tilføyer at oppgaver knyttet særskilt til G § 105 og regler om ekspropriasjon, muligens lett kan bli i overkant utfordrende for studenter på 2. studieår. På den annen side er dette avveininger som i så fall bør gjenspeiles i kunnskapskravet.

Reglene om registrering av fast eiendom (6) er kun tema i én oppgave. Reglene om registrering av løsøre er ikke dekket i det hele tatt. Tatt i betraktning at kravet her er kunnskap om hovedpunkter er dette kanskje naturlig. På den annen side er dette høyst

sentrale og praktiske regler som studentene ikke bør oppfatte som uaktuelle for eksamen og dermed tar lett på å skaffe seg oversikt over.

Samsvar mellom oppgavene og læringsmålet knyttet til ferdigheter

Om læringsutbytte i form av ferdigheter angir emnebeskrivelsen at studenten *«kan bruke juridisk metode og lovfesta og ulovfesta reglar (under dette sedvane) i tingsretten for å lage sjølvstendige drøftingar»*.

Det fremgår videre at dette konkret innebærer å innhente og systematisere relevant materiale, identifisere problemstillinger og sammenhenger, gjøre selvstendige analyser av tingsrettslige problemstillinger på grunnlag av et sammensatt rettskildebilde, redegjøre for balanseringen av hensynet til privat eiendomsrett og andre aktuelle interesser, samt resonnerer seg frem til et faglig forsvarlig standpunkt gjennom avklaringer av underliggende rettslige og samfunnsmessige verdier og spenninger mellom ulike typer gyldige argumenter.

I motsetning til f eks erstatningsretten inneholder ikke læringsmålet for tingsretten krav til ferdigheter som spesifikt er knyttet til bruk av internasjonale rettskilder.

Oppgavene synes gjennomgående godt egnet til å avdekke om studentene har ferdighetene som inngår i læringsutbytte, innenfor de kunnskapsområdene oppgavene dekker. Noen få observasjoner har vi likevel gjort, og vil nevne. Muligens er noen av dem av betydning for sensuren mer enn de er svar på om det er samsvar mellom læringsmålet for studentenes ferdigheter og eksamensoppgavene som blir gitt.

En observasjon er at praktikumoppgavene varierer ganske mye i lengde, kompleksitet og vanskegrad. I noen oppgaver er faktumbeskrivelsen i overkant lang og rik på detaljer uten betydning for oppgaven. Muligens kan det siste utfordre evnen til analyse og identifikasjon av relevante problemstillinger, men er likevel kanskje ikke hverken nødvendig eller optimalt dersom målet er å avdekke om og hvor godt studentene behersker juridisk metode.

En annen observasjon er at formen på praktikumoppgavene varierer og derfor utfordrer studentenes ferdigheter i større/mindre grad. F eks vil kravet til identifikasjon av problemstillinger og selvstendig analyse være mindre i praktikumsoppgaver der det stilles konkrete spørsmål enn når studentene er bedt om å drøfte og avgjøre de spørsmål som er reist. «Hybridformen» utredning/rettslig vurdering fremstår også som mer krevende, og særlig i oppgaven der konkrete problemstillinger ikke er angitt. «Hybridformen» utredning/rettslig vurdering er bare brukt i 2018-19, og da kun i den obligatoriske oppgaven og til kont eksamen. Det kan stilles spørsmål ved om denne variasjonen i form medfører at studentene også får ulik mulighet til å demonstrere hvor godt de behersker juridisk metode.

Også teorioppgavene har ulik vanskegrad. Oppgaver som ber studentene om egne vurderinger og rettspolitiske analyser vil være mer utfordrende for de fleste enn oppgaver som går ut på å redegjøre for gjeldende rett. De mer rettspolitiske oppgavene fanger nok også opp flere av elementene som inngår i definisjonen av ferdigheter studentene ifølge læringsmålet skal ha tilegnet seg. Typisk gjelder det kravet om å kunne gjøre selvstendige analyser og resonnere omkring underliggende rettslige og samfunnsmessige verdier og spenninger.

Tilslutt kan det også spørres om det burde vært en jevnere miks av praktikumoppgaver og teorioppgaver for bedre å fange opp de ulike elementene som inngår i læringsmålet for ferdigheter. Til sammenligning viser vi til at det på erstatningsrettskurset fra og med 2016-17 konsekvent er gitt én praktikumoppgave og én teorioppgave.

Samsvar mellom oppgavene og kravet til generell kompetanse

Om læringsutbytte i form av generell kompetanse fremgår av emnebeskrivelsen at studenten skal oppnå generell kompetanse til å tilegne seg ny kunnskap på fagfeltet og i tilgrensende fag, systematisere og avveie argumentasjon, formidle juridisk analyse og konklusjon, gi råd og treffe valg. Videre skal studentene ha kompetanse til å identifisere og ta konsekvenser av etiske aspekt ved juridisk argumentasjon/standpunkt. Samt kompetanse til å presentere og argumentere for egne vurderinger og konklusjoner for større og mindre grupper og arbeide selvstendig og i grupper.

I motsetning til f eks erstatningsretten inngår ikke krav som spesifikt er knyttet til internasjonale rettskilder i læringsutbytte.

Bortsett fra kompetanse når det gjelder arbeid og presentasjon i grupper, synes oppgavene i form og innhold sett under ett godt egnet til å avdekke studentenes generelle kompetanse slik den er definert i læringsutbytte. Oppgavene er gjennomgående komplekse nok til å avdekke om studentene makter å systematisere både faktum og juss, og om argumentasjon og konklusjon er treffende og henger sammen. Mange oppgaver reiser dessuten aktuelle problemstillinger som også innbyr til å identifisere og drøfte etiske aspekter.

Oppgavene er dominert av praktikumoppgaver, og et spørsmål som kan vurderes er om også kravet til generell kompetanse kan prøves enda bedre med en jevnere miks av praktikum og teorioppgaver, jf det som er sagt om dette foran knyttet til læringsmålet hva gjelder ferdigheter.

5.5 Oppsummering tingsrett

Sett under ett ivaretar utvalget av oppgaver de tradisjonelle og sentrale problemstillingene knyttet til fast eiendoms rettsforhold. Oppgavene er også aktuelle og praktiske ved at de

inneholder integrerte problemstillinger som utfordrer studentenes forståelse for samspillet mellom private rettigheter og offentlig regulering knyttet til arealplaner og miljørettslige prinsipper. Innenfor dette kunnskapsområdet er oppgavene gjennomgående godt utformet og gir studentene mulighet til å vise om de har tilegnet seg de særskilte ferdighetene knyttet til juridisk metode og bruk av rettskilder som faget krever.

Tatt i betraktning at faget ikke er begrenset til fast eiendoms rettsforhold er det et spørsmål om for få oppgaver knytter seg til regler om løsøre.

Holdt strengt opp mot kunnskapskravet er heller ikke reglene om registrering av løsøre og fast eiendom eller regler om ekspropriasjon dekket av oppgavene i særlig grad.

I motsetning til erstatningsretten inneholder ikke læringsmålet særskilte krav til ferdigheter eller generell kompetanse spesifikt knyttet til bruk av og forståelse for internasjonale rettskilder. Vi legger til grunn at dette er et bevisst valg og at det internasjonale aspektet er ment gitt en mindre sentral plass i dette faget enn i f eks erstatningsretten. En annen forskjell er at det innen erstatningsrett fra 2015-16 konsekvent har vært gitt en praktikum og en teorioppgave til eksamen og som obligatorisk oppgave. Det kan stilles spørsmål ved om det også innen tingsretten bør være en jevnere miks av oppgaver.

6. AVSLUTANDE SYNSPUNKTER ALLA ÄMNER

Sammantaget är vår bedömning, grundad på examinationsuppgifter i de fyra ämnena under en femårsperiod, att det allmänt sett föreligger en god överensstämmelse mellan examinationerna och de kunskaps-, färdighets- och kompetensmål som uppställs i de olika ämnesbeskrivningarna. Med det i åtanke har vi likafullt funnit det motiverat att lyfta fram några punkter, vilka i alla de fyra undersökta ämnena kan ge anledning att överväga förändringar.

Det mest iögonenfallande är att den internationellrättsliga dimensionen ges påfallande litet utrymme i examinationsuppgifterna, trots att den på olika sätt är upptagen i läromålen för de olika ämnena. Detsamma gäller för komparativa och rättshistoriska perspektiv.

Vidare har vi observerat att inom varje ämnesområde tyngdpunkten, när det gäller att ge examinationsuppgifter, ligger på vissa av kunskapsmålen. Det finns därför anledning att överväga om det finns skäl att eftersträva en jämnare prioritering av kunskapsmålen när examinationsuppgifter formuleras. Alternativt kan övervägas att uttrycka en tydligare prioritering i de målbeskrivningar som finns i ämnesbeskrivningarna.

En ytterligare observation är att examinationsuppgifterna i väsentligt övervägande grad ges i form av tillämpningsuppgifter. Mot bakgrund av att komparativa och rättshistoriska

perspektiv är svåra att fånga i tillämpningsuppgifter, kan det vara orsak till att de perspektiven får jämförelsevis litet utrymme i examinationsuppgifterna. Men det kan också vara så att perspektiven i praktiken är nedprioriterade.

Kunskaps-, färdighets- och kompetensmålen är alla olika utformade i de skilda ämnesbeskrivningarna vad gäller abstraktionsgrad, detaljnivå och överlappningar. Även om de olika juridiska ämnena givetvis skiljer sig åt vad gäller struktur och innehåll, kan övervägas om en högre grad av enhetlighet kan uppnås och i sådana fall bör eftersträvas.

Avslutningvis vill vi lyfta något som kan framstå som en småsak. Alla examinationsuppgifter handlar, med variationer i samma riktning, om rättssubjekten Peder och Marte. Även om detta är förankrat i traditionen och på olika sätt underlättar formulerandet av uppgifter, ger det ett lätt exkluderande intryck – särskilt när man läst alla examinationsuppgifter i fyra ämnen under en femårsperiod.

Uppsala, 18. mai 2021

Bergen, 18. mai 2021

Torbjörn Andersson

Magni Elsheim